İslamofobi Karşısında Müslümanların Sorumluluğu (Öz Eleştirel Bir Kimlik ve Kişilik Sorgulaması)*

Salih Aydemir**

> Bütün Kur'an'ları yaksak, bütün camileri yıksak Avrupalının gözünde Osmanlıyız; Osmanlı, yani İslâm. Karanlık, tehlikeli, düşman bir yığın!
>
> Avrupa maddeciliğine rağmen Hristiyan'dır; sağcısıyla, solcusuyla Hristiyan. Hristiyan için tek düşman biziz: Haçlı ordularını bozgundan bozguna uğratan korkunç ve esrarlı kuvvet.
>
> (C. Meriç, *Umrandan Uygarlığa*, 1.)

Özet

İslâm âlemi ile Hristiyan dünyası arasında İslâm'ın doğuşundan beri farklı zamanlarda farklı boyutlarda ortaya çıkan çatışma ve çekişmeler olmuştur. Bu anlaşmazlıkların en son şekli Batı'nın İslâm dünyasına karşı tutumunu belirleyen "İslamofobi"dir. Günümüzde Batılılar, islamofobinin Müslümanların terörist ve zorba eylemlerinden, şiddet yanlısı oluşlarından, fikir ve basın özgürlüğüne tahammülsüzlüklerinden kaynaklandığını düşünmektedirler. Buna karşın Müslümanlar ise islamofobiyi, Batı'nın İslâm'a ve Müslümanlara karşı nefretlerinin, önyargılarının, düşmanlıklarının ve ötekileştirmek için zoraki ürettiği korkularının bir sonucu olarak değerlendirmektedir. Karşılıklı muhatabını suçlama üzerine kurgulanan bu tutum, taraflarca öz eleştiriye tabi tutulup *'Bizim kabahatimiz veya eksiğimiz nedir?'* biçiminde yeterince sorgulanmamaktadır. Bu çalışmada Müslümanlar açısından bu özeleştirel yaklaşımın denemesi yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İslamofobi, güven, şiddet, nefret

* Bu çalışma, 20 Nisan 2017 tarihinde düzenlenen "Şanlıurfa Uluslararası XI. Kutlu Doğum Sempozyumu: Hz. Peygamber ve Güven Toplumu" adlı etkinlikte sunulan, "Güven Açısından Çağdaş Müslümanların İslamofobiadaki Sorumluluğu: Öz Eleştirel Bir Kimlik ve Kişilik Sorgulaması" başlıklı tebliğden türetilmiştir.

** Yrd. Doç. Dr., Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Sosyolojisi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, saydemirs@gmail.com, (0414) 3183517.

Responsibility of Muslims againts Islamophobia (Self-critical an Identity and Personality Inquiry)

Abstract

Between the Islamic world and the Christian world have been conflicts and controversies that have arisen in different dimensions at different times since the birth of Islam. The last of these conflicts is "Islamophobia" which ultimately determines the way the Western world behaves against the Islamic world. Nowadays, teh Westerners portrays Islamophobia as the origin of Muslims' tendency to terrorism, tyranny, pro-violence, and intolerance to freedom of opinion, freedom of the press. Muslims, on the other hand, treat Islamophobia as fears forcefully produced by the West to reflect its prejudices against Islam and Muslims as discrimination, racism, alienation, hostility and hatred. This attitude, which is based on accusation of mutual accusations, is not adequately questioned in the form of our culpability or lack of reason by subjecting it to self-criticism. In this study, a trial of this self-critical approach was made for Muslims.

Keywords: Islamophobia, confidence, violence, hatred

İslamofobi, sulh, barış anlamına gelen "İslâm" kelimesine Yunanca korku, ürkme anlamına gelen "-phobos" veya "-phobia" kelimesinin eklenmesi ile elde edilmiş galat bir birleşimdir. Psikiyatride irrasyonel korku muhtevalı zihni rahatsızlıkları izah etmek için kullanılan -phobia ekinin İslâm kelimesine eklenmesi ile elde edilen bu kavramı, İslâm ve/veya Müslümanlara karşı duyulan irrasyonel korku biçiminde tanımlayanlar varsa da bu tanım, bugün kavrama yüklenen manayı bütünüyle ihtiva etmekten çok uzaktır. İslamofobi denince anlaşılması gereken şudur: İslamofobi, İslâm ve/veya Müslümanlara karşı duyulan önyargı, nefret, düşmanlık ve (yersiz) korku gibi halleri, bu hallerden yola çıkarak dile getirilen aşağılayıcı ve şeytanlaştıran söylemi ve ayrımcı eylemleri ifade eden bir kavramdır (Kirman, 2017).

Terminolojik olarak islamofobi kelimesi ilk olarak 1997 yılında İngiltere'de bir düşünce kuruluşu olan Runnymede Trust tarafından, dünyada yükselen İslâm trendine bağlı olarak İslâm algısının, özellikle batı kamuoyunda oluşturduğu olumsuz etki üzerine hazırladığı raporda kullanılmıştır.[1] Ancak yaygınlaşması ve medyada sık sık yer bulması 11 Eylül 2001 tarihinde İkiz Kuleler olarak da meşhur olan New York'ta bulunan "Dünya Ticaret Merkezine" el-Kaide tarafından yapıldığı ileri sürülen saldırı ile zirveye ulaşmıştır. Daha sonra değişik Avrupa ülkelerinde meydana gelen olaylar, olayın meydana geldiği ülkenin 11 Eylül'ü olarak değerlendirilmeye başlanmış ve bu değerlendirmelerde bir yandan İslâm şiddetle özdeşleştirilir olmuş, bir yandan da Müslümanlara karşı düşmanlık ve

[1] http://www.yenisafak.com/yenisafakpazar/dun-barbar-turkler-bugun-islamofobi-2065935 23.03.2017

nefret körüklenmiştir. Hollanda'da İslâm'ı karalamak için yapılan *İtaat* (*Submission*) isimli kısa filmden sonra filmin yönetmeni Theo Van Gogh'un Fas'lı bir saldırgan tarafından sokak ortasında hunharca öldürülmesi, Fransa'da 7 Ocak 2015 tarihinde yaşanan Charlie Hebdo olayı, Manchester Arena'da 23 Mayıs 2017 de yaşanan patlama Batı'da uzun zamandan beri Müslümanlara karşı var olan korkuyu nefret ve düşmanlığa dönüştürmüştür. Esasen bu olaylar; olayların sebebi olarak gösterilen eylemler ve olayı gerçekleştirenler tek tek analiz edildiğinde, onları İslâm ve Müslüman kimliği ile bütünleştirmenin dahi zorlama olduğu görülmektedir.

İslamofobi her ne kadar 21. yy. başında ortaya atılmış bir kavram olsa da kavramın içeriğinde bulunan İslâm karşıtlığı, İslâm düşmanlığı, İslâm'ı ötekileştirme eğilimi, İslâm- Hristiyan rekabeti, haçlı seferlerinin başlangıcına dayandırılacak bir tutumdur. Tarih boyunca farklı şekillerde tezahür eden bu eğilimin en belirgin olanları haçlı seferleri, oryantalizm ve islamofobi kavramlarında tecessüm etmiştir (Lean, 2015).

Dünya/insanlık var olduğu günden beri "eşya zıddıyla kaimdir." prensibi doğrultusunda varlığını zıddıyla, ötekiyle birlikte sürdürmüştür. Bu dikotomi manevi dünyamıza ilişkin olan dünya-ahiret, şeytan-melek, hayır-şer, günah-sevap vb. kavramlarda olduğu gibi insan ve toplumsal varlığın varoluşunda da Habil-Kabil, İbrahim-Nemrut, Musa-Firavun gibi ikilemlerde de sürdürülmüştür. Batı, Rönesans'tan beri süregelen Aydınlanma ve sonrasında iyice gün yüzüne çıkan dünyayı Batı merkezli değerlendirme anlayışını yaklaşık 16. yüzyıldan beri geliştirerek devam ettirmektedir (Amin, 1993: 457; Wallerstein, 2003; 527).

20. yüzyılın başlarında Sovyetler Birliği ve Amerika'nın süper güç olarak ortaya çıkmasıyla birlikte dünya, komünist-kapitalist/liberal, Varşova-NATO, Demir Perde-Özgür Dünya gibi karşıtlıklar ile varoluşunu sürdürmüştür. 1989 yılında Sovyetler birliğinin dağılmasıyla birlikte Amerika merkezli Batı, karşıtsız/ötekisiz/düşmansız kalır düşüncesi hâkim olunca kendisine bir öteki yaratma ihtiyacı duymuş ve bunu İslâm/Müslümanlar olarak belirlemiştir.

Batı'nın islamofobi zihniyetini sadece birkaç şiddet olayına sıkıştırarak Müslümanların başta fikir ve sanatsal etkinlikler olmak üzere her türlü eleştiriye tahammülsüzlüğü gibi algılamak ve değerlendirmek eksik ve yanlış değerlendirme olacaktır. Zira Batı başta inanç özgürlüğü olmak üzere temel insan hakları konusunda oldukça duyarlı olmasına karşın, söz konusu İslâm ve Müslümanlar olduğu zaman tüm değerlerini bir kenara bırakabilmekte veya tutum ve davranışlarını meşrulaştıracak ortamı hazırlamaktadır. Böyle konulardaki Batı'nın tutumunu Kadir Canatan çok iyi özetlemektedir:

> Bu tür olayların basit bir senaryosu bulunmaktadır: Önce İslâm'a karşı veya Müslümanların duyarlı olduğu bir konuda aşağılayıcı bir yayın yapılmakta, sonra da Müslümanların gösterdiği tepkiler gerekçe gösterilerek saldırganlar kendi tezlerini 'kanıtlamış' olmaktadırlar (Canatan'dan aktaran Ataman-Er, 2008; 760).

Son çeyrek yüzyılda Avrupa ülkelerinden bazılarında yaşanan, Müslümanları saldırgan olarak gösteren olaylara kabaca bakıldığında dahi bu basit senaryonun hayata geçirildiğini takip etmek hiç de zor olmayacaktır. Örneğin, Danimarka'da yaşanan çirkin karikatür krizi de, bu karikatürün Fransa'da tekrar yayınlanması ve bunun neticesinde Paris'te yaşanan Charlie Hebdo olayı da, Hollanda'da yaşanan Theo Van Gogh'un kısa filmi de bu basit senaryonun uygulanmasından başka bir şey değildir. Aynı şekilde bu olaylardan çok daha önce yaşanan Salman Rüşti olayı da Müslümanların duyarlı olduğu, kutsal saydığı değerlere hakaret içeren bir olay olmasına rağmen, hakareti fikir özgürlüğü olarak değerlendirmekten geri durmamışlardır. Bununla da yetinilmemiş Batı'da islamofobinin şiddetlendiği döneme gelindiğinde (Haziran 2007) Salman Rüşdi'ye İngiliz Hükümeti tarafından şövalyelik madalyası verilerek bir yandan İslâm'a hakaret adeta devlet düzeyinde ödüllendirilmiş, öte yandan Müslümanlar yeniden tahrik edilerek şiddet alanına teşvik edilmiştir.[2] İsviçre'nin minare ile ilgili referandumunda kullandığı tüm afişler İslâm'ı ve Müslümanları rencide edecek türdendir. Örneğin bir afişte minare bir füze biçiminde, bir başkasında İsviçre bayrağını parçalayan bir süngü biçiminde tasarlanmıştır (Çebi, 2015). Baştan aşağı tahrik dolu bu uygulamaları düşünce özgürlüğü, basın özgürlüğü gibi kavramlarla savunmak samimiyetsizlik ve ikiyüzlülüktür.

> Bir din ve o dinin mensupları, geniş bir topluluk tarafından bir tehdit unsuru olarak algılanıp korku ve kaygı yaratıyorsa çözüm, muhakkak bu korkunun sebeplerinin araştırılıp bulunması ve üzerine gidilmesiyle bulunacaktır. Avrupa kamuoyu, kurumları ve medyası bir bütün halinde bu endişenin realitesini sorgulamalı ve giderilmesi için çalışmalıdır. Çünkü ülkelerinde yoğunlukla yaşayan ve bütünün bir parçasını oluşturan Müslümanların tehdit olarak algılanması ve tarafların bu sebeple tedirgin bir hayat yaşaması, modern, çağdaş, demokratik, hukuku ve insan haklarını önemseyen Avrupa ülkelerinin imajını zedelemektedir. Peki, ne oldu da bugün, derin bir kültürel mirasa sahip Müslümanlar, Avrupa tarafından bir tehdit unsuru olarak görülmeye başlandı (Değirmenci, 2010).

Bunu sadece Batı'nın tek taraflı belirlediğini ve ortaya attığını ifade etmek, durumun ciddiyetinden ve sorumluluğundan kaçmak olacaktır. Söz konusu dönemde İslâm dünyası/Müslümanlar da böylesi bir konumlandırmaya uygun ve birçok açıdan yetersizliği ile edilgen bir durumdaydı. Bu koşullar, Batı'nın görevlendirmesi, İslâm/Müslümanların da bunu kolaylıkla üstlenmesi sonucunu doğurmuştur. Netice olarak, "kendilerinden emin olunamayan toplum/din" rolü biçildiğinde Müslümanlar da adeta inançları tarafından biçilen "güven veren toplum" rolünü unutmuşçasına, karşıtı, düşmanı veya öteki tarafından yüklenen bu vazifeyi üstlenmişlerdir.

[2] http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2007/06/070619_rushdi_update.shtml (erişim tarihi, 20.03.2017)

Oysa Allah'ın gönderdiği; elçisinin tebliğ ettiği bu dinin deyim yerindeyse her zerresi güven üzerine inşa edilmişti. Şöyle ki;

- ✓ **el- Mü'min**: Allah'ın isimlerinden birisidir: Güven veren, emin kılan, koruyan.
- ✓ **el- Emin:** Rasulullah'ın sıfatlarının en başta gelenidir (Atay, 2007); kendisi henüz kutsal vazife ile görevlendirilmeden öncesinde bile insanların "*Muhammedü'l-Emin*" diye çağırdığı ve nitelediği bir insandır. Peygamberlik görevi verildikten sonra ise, zatı ile mücadele içerisinde olup her türlü düşmanlığı yapmaktan geri kalmazken bile düşmanları olan müşrikler onun "*emin olma*" vasfına hiçbir şekilde söz söyleyememişlerdir. Söz söylemek şöyle dursun her bir şeylerini emanet etmekte de, aralarında hakem olarak belirlemekte de hiç tereddüt göstermemişlerdir.
- ✓ **Mü'min:** Müslüman olduğunu ikrar eden kişinin en temel vasfıdır ve güven anlamının kökü ile anlamdaştır. Yani *el-Mü'min*'e ve *el-Emin*'e güvenip teslim olmuş, onlara güvendiği gibi kendisi de güven veren olmuştur.

Hz. Peygamber güven toplumunu inşa babında;

* الْمُسْلِمُ مَنْ سَلِمَ الْمُسْلِمُونَ مِنْ لِسَانِهِ وَيَدِهِ *

"Müslüman, diğer Müslümanların, elinden ve dilinden emin olduğu kimsedir." buyurmaktadır.[3]

Hz. Peygamber ve güven toplumu kavramsallaştırması bu üç noktadan Allah-güven ismi, peygamber-güven sıfatı, mümin-emin ol(un)an, kendisine güven duyulan, inanılan, iman edilen, itimat edilen vb.'den oluşmaktadır. Bu üçleme ele alındığında *"güven"* kavramının İslâm ile özdeşleşmiş, İslâm ile bütünleşmiş, güven olmazsa İslâm olmaz, İslâm olmazsa güven olmaz bir aşamaya gelmiş kavram olduğu görülür. Hülasa bu kavram Allah'ın kavramıdır, Resulullah'ın kavramıdır, İslâm'ın kavramıdır, Müslümanın kavramıdır. Hz. Peygamber'in hayatını takip ettiğimizde bu dinin nüzulünden önce ve nüzulü esnasında güven referanslı, güven eşgüdümünde ve güven merkezli inşa olunduğunu görmekteyiz. Daha peygamberlik gelmeden önce kendine *el-emin* diye hitap eden Arap toplumu, peygamberlik geldikten sonra Resulullah'ın karşısında onun düşmanı olarak da *el-emin* demekten geri kalmamış ve her türlü düşmanlıklarına rağmen ona olan güvenlerini mal ve canlarını emanet ederek fiili olarak da göstermişlerdir. Bunun en çarpıcı örneklerinden birisine de Hz. Peygamber'in hicreti esnasında rastlamaktayız. Bilindiği üzere Hz. Peygamber, Hicret öncesi akşamı Hz. Ali'den sadece yatağında kendisi yerine yatmasını istememiştir. Ondan aynı zamanda Mekke müşriklerinin kendisine emanet olarak bıraktıkları eşya ve mülkün listesini ve sahiplerini tek tek sayarak onlara teslim edilmesini istemiştir.[4] Buradaki asil

[3] Buhârî, *Sahîh*, "Îmân", 4, 5 (10, 11); Tirmizî, *Sünen* "Îmân", 12, (2629).

[4] قَالَ: أَخْبَرَنَا ابْنُ عُمَرَ، حَدَّثَنِي عَبْدُ اللهِ بْنُ مُحَمَّدٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عُبَيْدِ اللهِ بْنِ أَبِي رَافِعٍ، عَنْ عَلِيٍّ قَالَ: «لَمَّا خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ صلّى الله عليه وسلم إِلَى الْمَدِينَةِ فِي الْهِجْرَةِ أَمَرَنِي أَنْ أُقِيمَ بَعْدَهُ حَتَّى أُؤَدِّيَ وَدَائعَ كَانَتْ عِنْدَهُ لِلنَّاسِ، وَلِذَا كَانَ يُسَمَّى الْأَمِينَ، فَأَقَمْتُ ثَلَاثًا (İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, c. 3, s. 22).

davranış, sadece Hz. Peygamber'in *el-emin* vasfının eşi benzeri görülmeyecek boyutta oluşuyla izah edilebilir. Zira bir tarafta kendisini öldürmek üzere geleceklerin fenalığından kurtulmak üzere çaba sarf ederken, öte yandan bu kişilerin kendi üzerinde emaneten bulunan mallarını onlara teslim etmek gibi bir mükellefiyeti öncelemesi tarihte örneği görülemeyecek bir davranıştır.

Resulullah 63 yıllık ömrü boyunca ne sözünde ne düşüncesinde ne de fiil ve davranışlarında karşısındakilere güven verici vasfından zerre kadar bir şey kaybetmemiştir. Bu aşama, bizi çok doğru olmasa da şöyle bir karşılaştırmaya sevk etmektedir. Bir yanda müşriklerin Hz. Peygamber ve Müslümanlara karşı tutumu; Hz. Peygamber'in onların tavır ve davranışlarını hiç dikkate almadan kendi kişilik, karakter ve inancının gereğini ne ise o şekilde davranmaktan hiç geri kalmaması; öte yanda günümüz Batı dünyasının İslâm'a/Müslümanlara karşı tutumu, Müslümanların güven bakımından peygamberlerine ne kadar layık oldukları dikkate alındığında islamofobi karşısında Müslümanların sorumluluğu çözülmesi gereken devasa bir problem olarak karşımızda durmakta olduğu görülecektir. Şöyle de denilebilir: Yedinci yüzyıl Arabistan müşriklerinin İslâm karşıtlığının 20. ve 21. yy. Batı dünyasının İslâm karşıtlığından daha az olduğunu söyleyemeyiz. Öyleyse bugün içinde bulunduğumuz islamofobik durumdan sadece Batı'yı ve Batılıları suçlayarak kurtulamayız. Bu süreçte biz Müslümanların da ne tür katkılarının olduğunu sorgulamak durumundayız.

Müslümanlara dinlerinin temel iki kaynağında (Kur'an ve hadisler) biçilen toplumsal ilişki ve davranış rolü, islamofobi üreticilerine kolay kolay fırsat vermeyecek türdendir:

> İyiliği tavsiye edip kötülüklere engel olmak (Al-i İmrân 3/104, 110, 114; Tevbe 9/71, 112; Hac 22/41; Lokman 31/17); iyilikte yardımlaşma (Mâide 5/2.); iyiliği başa kakmamak (Bakara 2/264; Müddessir 74/6); kusurları affetmek (Al-i İmrân 3/134, 159; Mâide 5/13) fedakârlık yaparak diğer insanları kendi nefsine tercih etmek (Haşr 59/9), kötülüğü iyilikle ve güzellikle savmak (Ra'd 13/22; Müminûn 23/96; Kasas 28/54); insanlarla alay etmemek (Hucurât 49/11; Hümeze 104/1) fitne ve fesat çıkarmamak (Bakara 2/11, 27; Ra'd 13/25)
>
> Ümmetimden müflis olan o kimsedir ki, kıyamet günü namazı, orucu ve zekâtı olduğu halde gelir. Ancak birine küfretmiş, diğerinin kanını dökmüş, bir başkasının da malını yemiştir. Bu kişinin iyilikleri, şuna, buna, öbürüne dağıtılır. Üzerindeki borçlar (haklar) bitmeden iyilikleri tükenirse, onların (haksızlık yaptığı kimselerin) günahlarından alınır, bu kişinin üzerine yüklenir ve böylece cehenneme atılır (Müslim, İmaret 118).
>
> Kim (herhangi bir Müslüman'a canı, malı, ırzı yönünden bir) zarar verirse Allah da ona zarar verir. Kim (haksız yere Müslüman'lara husumet edip onlara) sıkıntı verirse Allah da ona sıkıntı ve zorluk verir (Ebû Davud, Akdiye 31).

İslâm'ın temel kaynaklarında Müslüman tanımlaması, Müslüman ahlâkı, Müslüman toplumsal ilişkileri bu kadar açık olmasına rağmen, günümüz Batı toplumlarında İslâm'ın bir korku ve nefret nesnesi olarak algılanmasında Müslümanların sorumluluğu var mıdır varsa ne boyuttadır?

Günümüz Müslümanlarının yaşadığı fiili durum ile İslâm'ın emir ve tavsiyelerinin uyumlu olup olmadığını gözlemlediğimiz ve bizzat müşahede eden tanıklarından dinlediğimiz birkaç örnek üzerinden değerlendirmek istiyorum:

Bundan birkaç yıl önce uzun yıllar Amerika'da yaşayan bir dostumuz Türkiye'ye geldiğinde Müslümanların oradaki durumları üzerine değerlendirme yaparken şöyle bir anekdot nakletmişti: Amerika'ya gittikten bir iki yıl sonra ikinci el bir otomobil almak istediğinde çevresindeki insanların kendisine Müslümanlardan değil, gayrimüslimlerden almalarını tavsiye ettiklerini ve bu tavsiye doğrultusunda bir Amerikalıdan aldığı aracın satıcısının aracı satarken aracın tüm kusurlarını tek tek saydığını ifade ettiler. Buna karşı Pakistanlı bir Müslümandan ikinci el araç satın alan bir arkadaşının Müslüman satıcının inancıyla ilgili her türlü değerleri referans göstererek yemin ile sattığı aracının satış sonrası birçok kusurunu fark ettiklerini ifade etmiştir.

Diğer bir örnekte ise şöyledir: Göçmen Müslüman kadınlar üzerine bir araştırma yapmak üzeri Danimarka'ya gittiğimizde görüşme yaptığımız bir kadın grubunda 82 yaşında ve yaklaşık kırk beş yıldır Danimarka'da yaşayan Uşaklı bir kadın mülakat esnasında şöyle bir ifade kullanmıştı: *"Çalıştığımız iş yerinde 40 kişi olsa, 39'u Danimarkalı biri Müslüman olsa aynı yerde o 39 kişiden her biriyle tek başımıza kalmaktan çekinmeyiz, ama bizim Müslümanla aynı yerde tek başımıza kalmaktan çekiniriz"* demişti. Bu konu en az 5, en fazla 15 kadının bir arada olduğu 80 yaşından 20 yaşına kadar birinci, ikinci ve üçüncü kuşak olarak Danimarka'da yaşayan farklı görüşme gruplarında gündeme getirilmiş ve hiçbir cevapta o ilk bilgiyi veren kadının söylediği ifadenin hilafına bir ifade ortaya çıkmamıştır. Ayrıca dolaylı olarak güven vermemekle itham edilen Müslüman erkek tiplemesi üzerine analizi derinleştirilmek için söz konusu erkeğin gündelik dini yaşayışıyla ilgili de sorgulama yapılmış; namazını kılan, orucunu tutan ve haramlardan kaçınan gibi değişkenlerle güvensizlik-dindarlık ilişkisi basit düzeyde de olsa ölçülmeye çalışılmıştır. Ancak her hâlükârda sonuç değişmemiş *"Müslüman erkekle yalnız başımıza bir arada kalmaktan çekiniriz ya da korkarız."* cevabı alınmıştır.

Lisansüstü çalışmalarını tamamlamak üzere uzun süre İngiltere'de kalan bir meslektaşım da Müslümanların zaman algısı konusunda şöyle bir vakıayı nakletmişti. Müslüman öğrenciler herhangi bir etkinlik düzenleyeceklerinde afişin zamanla ilgili bölümünün altına ısrarlı bir not olarak her defasında şöyle yazmaktadırlar: *"Lütfen Dikkat: Batılı Zamanlamasına Göredir, Müslüman Zamanlaması Değil!"* Dostumuza bunun ne anlama geldiğini sorduğumda, *"Etkinlik tam zamanında başlayacak, gecikirseniz kaçırırsınız!"* demek olduğunu ifade etti. Zaman

ontolojisini beş vakit namazla sağlamaya çalışan bir dinin müntesipleri olarak düşmanımız olduklarını zannettiğimiz Batılıları, zaman disiplini konusunda örnek almak durumunda kalmamızda Batı'nın katkısının ne olduğunu takdirlerinize sunmak isterim.

Batı ülkelerinde yaşayan Müslümanların kendi aralarında yaşadıkları ve Batılılar şöyle dursun kendi aramızda bile inandığı dinin gerektirdiği güven verme vasfına hiç de layık olmayan bu gözlem ve anekdotlara ilaveten ülkemizde yaşadığımız bir tecrübeden de örnek vermek isterim:

2006 yılının Nisan ayının son günlerinde Şanlıurfa'da düzenlenen bir sempozyuma katılmak üzere gelmiş olan emekli bir ilahiyat fakültesi profesörü hocamız, sabah namazı için Dergâh Camii'ne gittiğinde sabahın alaca karanlığında orta yaşlarda birkaç kadının tek başına camiye geldiğini, o kadınların herhangi bir endişe duymaksızın sabahın o saatinde gelebilmelerinin şehrin güvenliği açısından gurur verici, güzel bir gösterge olarak ifade etmişlerdi. Hocamın bu takdir ve hayranlığını görünce ben *"Hocam bunların bir Müslüman toplumda sıradan bir davranış olması gerekmez mi?"* diye sorduğum soru ile diyaloğumuzu başka bir mecrada devam ettirmiştik.

Bu örnekleri çok daha fazla artırabiliriz. Bunun aksi olarak "islamofobi" dediğimiz tutumda, Batılıların İslâm'a ve Müslümanlara karşı olumsuz tutumlarının, ön yargılarının örneklerini de istemediğiniz kadar bulabiliriz. Ancak İslâm ve güven-güvensizlik meselesinde ister Müslümanların lehinde ister aleyhinde bu örneklerin hiçbirisi günümüz İslâm/Müslüman dünyanın durumunu haklı çıkarmaz ve bu örneklerle Müslümanlar İslâm'ı temsilden çok uzak kalmaktadır. Esasen İslâm'ın oryantalizm, terör ve fobi kavramlarıyla birlikte anılması gibi İslâm'a yönelik olumsuz algılarda günümüz Müslümanlarının vebalini, Müslümanların İslâm'a ters anlayış ve davranışlarını en iyi özetleyen tespiti, o çok eleştirdiğimiz Batı'nın önyargısız Marksist düşünüründe buluyoruz. Terry Eagleton, İslâm hakkında şu değerlendirmelerde bulunur:

> 'Teslim olmak' anlamına gelen *İslâm,* temel ilkeleri merhamet, eşitlik, şefkat ve yoksulların koruyuculuğu olan Allah'a tümüyle kendini adamayı gerektirir… Şiddet karşıtlığı, cemaat ve toplumsal adalet, teolojik spekülasyona özellikle kapalı olan İslâmi inanç sisteminin kalbinde yatar… Zamanımızda petrol zengini otokratlarla kadın taşlayıcılarının, faşist kafalı mollalarla cani yobazların doktrini haline gelmiş olan, aslında işte bu hayranlık verici inanç sistemidir (Eagleton, 2004; 181).

Sonuç olarak, çağdaş Müslümanların tipik toplumsal ve kişilik tepkilerinden olarak, durumlarını izahta sıklıkla başvurduğu yol olan zıtlık üzerinden kendini tanımlama savunmasının islamofobiye uygulanmasının çok doğru olmadığı kanaatindeyim. Postmodern düşünürlerin terminolojisi ile ifade edersek, ikili karşıtlık (binary opposition) üzerinden problemlerimizi izah etmek ve bir savunma

mekanizması geliştirmek maalesef mümkün olmadığı gibi, ikna edici de değildir. Dolayısıyla *"Niçin bu (güvensiz) haldeyiz?"* sorusunun cevabı, alışageldiği şekilde, *"kahrolası Batı, Siyonist tuzaklar ve onların yerel uşakları yüzünden."* sloganı değildir. (Atay, 2012; 16-18) Batı, elbette bir imaj inşası peşindedir ve bunun da gereklerini yapmaktadır. İslamofobi icadı da bunlardan biridir. Ama bu inşada modern çağdaş Müslümanlar olarak bizim katkımız da hiç yadırganmayacak ölçüdedir. Bu bağlamda, hangi Tanrı'ya inandığımızı, nasıl bir peygambere tabi olduğumuzu ve ne tür bir mümin olduğumuzu yeniden gözden geçirerek bulunduğumuz her ortamda güven inşasında üzerimize düşen her türlü görevi yapmak durumunda olduğumuzu vurgulamak isterim. İsmet Özel'in yerinde tespitiyle "hak" yemenin "sol elle yemek kadar" dikkat çekmediği bir ülkede yaşıyorsak,[5] temel suçlu karşı tarafta duran Batı/lı değil kendimiziz; onları suçlamak yerine kendimize bakmak ve yine Özel'in ifadesi ile "dişlerimiz arasındaki ceset"leri (Özel, 2016; 227-228) yoklamak zorundayız. Bu cesetler bizi "tahrik" etmeli ve kendimize getirmelidir. (Özel, 2016; 167-18).

Sonuç

Tomas Hobbes'in "İnsan insanın kurdudur." özdeyişi insan ilişkileri kadar topluluklar arası ilişkileri de iyi özetleyen bir söylemdir. Hristiyan dünyası ile İslâm dünyası arasındaki ihtilaflar yüzyıllardır sürmektedir. Bu ihtilafı Samuel Hungtinton'un "medeniyetler çatışması" kavramlaştırmasıyla kısaca ifade etmiştir. Bu söyleme karşı her ne kadar "medeniyetler ittifakı" "dinler arası uzlaşı" gibi söylemler geliştirilmeye çalışılsa da fiiliyatta medeniyetler arası veya dinler arası çatışma ya da rekabet gizli ya da aleni devam etmektedir.

Dünyanın en büyük dini kitlesini oluşturan bu iki topluluk (Hristiyanlar ve Müslümanlar) arasındaki ihtilaf, farklı dönemlerde farklı biçimlerde ortaya çıkmıştır. Ancak bunun en sinsi ve en sert olanı son çeyrek yüzyılda dünya gündemini işgal eden "islamofobi" olmuştur. İslamofobi kabaca bir topluluğun diğer topluluğa karşı taşıdığı korku psikolojisine dayansa da sonuçta topluluklar arası çok büyük bir güven problemi doğurmuştur. Bunda kimin suçlu ve sorumlu olduğu meselesine gelince, güven karşılıklılık (mütekabiliyet) esasına dayalı bir kavramdır. Hem güven duyanın hem de karşı tarafa güven verenin sorumluluğu ve fedakârlığını ihtiva eder.

Son yıllarda Batı dünyasının İslâm'a/Müslümanlara karşı büyük bir güvensizlik içerisinde olduğunu, söz konusu güvensizliğin "islamofobi" adı altında Müslüman korkusunu aşıp, İslâm ve Müslüman nefretine doğru evrildiğini, üzülerek ve endişe ile takip etmekteyiz. Bu sürecin temelinde şüphesiz ki yüz yıllardır süregelen rekabetin, çatışmanın, önyargıların, art niyetlerin, kısaca aleni ya da gizli hesapların var olduğunu biliyoruz. Ancak karşılıklı ilişkinin neticesi olan

[5] https://benatalislam.wordpress.com/2016/12/22/husn-u-zan-kalemiz-ne-durumda/ (erişim: 11.04.2017).

güven meselesinde, muhatabına güven vermek mükellefiyeti olan Müslümanlara da önemli görevler düştüğü, ya da söz konusu güvensizlikte Müslümanların sorumluluğunun da sorgulanması, öz eleştiriye tabi tutulması gerektiği göz ardı edilemez. Bu güvensizliğin aşılabilmesi için: *i*) Batı toplumlarının yönetici, medya ve sivil toplum kuruluşlarının tüm toplumsal katmanların önyargılarından kurtulacak bir sorgulamaya ihtiyacı bulunmaktadır. *ii*) Müslüman toplumların önce kendi inançlarına ne kadar bağlı olduklarını, inançlarının gereklerini yerine getirip getirmediklerini ciddi bir biçimde sorgulamaları, sonra da evrensel insani değerlerden uzaklaşmadan sorunlarını hukuk sınırları içerisinde çözümleyecek bir bilince erişmeleri gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Amin, Samir (1993). *Avrupa Merkezcilik*. Çev. Mehmet Sert. İstanbul: Ayrıntı Yay.
- Ataman, Kemal – Er, Tuba (2008), *İslamofobi ve Avrupa'da Birlikte Yaşama* Tecrübesi Üzerine, Uludağ Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi Cilt: 17, Sayı: 2.
- Atay, Rıfat (2007), "Peygamber Varisi Mevlâna: İnsan Sevgisi Merkezli Çoğulcu Bir Okuma Denemesi," *Harran Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi,* S. 17, 113-122.
- Atay, Rıfat (2012), *Ernst Troeltsch'un Din Felsefesi,* Yayınevi Yay., Ankara.
- Buhâri, İman, 4, 5 (10, 11); Tirmizi, İman, 12, (2629).
- Çebi, Murat Sadullah (2015), İsviçre'deki Minare Karşıtı Referandum Afişlerinde İslamofobi'nin Söylemsel İnşası, *Bilig*, Sayı, 73, 99-140.
- Değirmenci, Gamze, (2010), Avrupa'da İslamofobi Algısı Üzerine, Bilgesam Raporu.
- Eagleton, Terry (2004), *Kuramdan Sonra*, çev. Uygur Abacı, Literatür Yay., İstanbul.
- İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, c. 3, s. 22.
- Kirman Mehmet Ali (2016), *Din Sosyolojisi Sözlüğü*, Karahan Kitabevi, Adana.
- Lean, Nathan, (2015), İslamofobi Endüstrisi, çev., İbrahim Yılmaz, DİB Yay., Ankara.
- Özel, İsmet (2016), *Erbain*, Şule Yay., İstanbul.
- Said, Edward W. (2001), *Şarkiyatçılık, Batının Şark Anlayışları*. Çev. Berna Ünler. Metis Yay., İstanbul.
- Wallerstein, I. (2003), "Dünya-Sistemleri Kavramına Karşı Dünya-Sistemi Kavramı: Bir Eleştiri", *Dünya Sistemi*, Der. Frank, G. Gills, B., İmge yay., Ankara.

Elektronik Kaynaklar

- http://www.yenisafak.com/yenisafakpazar/dun-barbar-turkler-bugun-islamofobi-2065935 232.03.2017.

- https://benatalİslâm.wordpress.com/2016/12/22/husn-u-zan-kalemiz-ne-durumda/ (erişim: 11.04.2017).

Responsibility of Muslims Against Islamophobia (A Self-Critical Inquiry of Identity and Personality)*

Salih AYDEMİR**

> We are Ottomans, or the representative of Islam, even if we burn all the Qurans and demolish all mosques. A dark, dangerous mass of enemies!
>
> Europe is Christian despite materialism; all right or left-wingers are Christian. We are the only enemy of Christianism. We are the fearsome and mysterious power defeating Crusaders repeatedly.
>
> (C. Meriç, *Umrandan Uygarlığa*, 1.)

Abstract

There have been conflicts and controversies, which have arisen at different dimensions and at different times since the revelation of Islam. The last of these conflicts is "Islamophobia," which ultimately determines the way the Western world behaves against the Islamic world. Nowadays, the Westerners portray Islamophobia as the origin of Muslims' tendency to terrorism, tyranny, pro-violence, and intolerance to freedom of opinion and freedom of the press. Muslims, on the other hand, treat Islamophobia as fears forcefully produced by the West to reflect its prejudices against Islam and Muslims as discrimination, racism, alienation, hostility and hatred. This attitude, which is based on mutual accusations toward other sides, is not adequately questioned in the form of accepting culpability or lack of reason or subjecting the case to self-criticism. This study aimed to reflect a trial of a self-critical approach for Muslims.

Keywords: Islamophobia, confidence, violence, hatred

---

* This study is based on the paper entitled "Güven Açısından Çağdaş Müslümanların İslamofobiadaki Sorumluluğu: Öz Eleştirel Bir Kimlik ve Kişilik Sorgulaması", presented in the activity named "Şanlıurfa Uluslararası XI. Kutlu Doğum Sempozyumu: Hz. Peygamber ve Güven Toplumu" and held on 20 April 2017.
This paper is the English translation of the study titled "İslamofobi Karşısında Müslümanların Sorumluluğu (Öz Eleştirel Bir Kimlik ve Kişilik Sorgulaması)" published in the 6th issue of *İlahiyat Akademi*. (Salih AYDEMİR, "İslamofobi Karşısında Müslümanların Sorumluluğu (Öz Eleştirel Bir Kimlik ve Kişilik Sorgulaması)", *İlahiyat Akademi*, sayı: 6, 2017, s. 171-182.) The paper in Turkish should be referred to for citations.

** Asst. Assoc. Prof. Dr., Harran University, Faculty of Theology, Religious Sociology, Academic Member, saydemirs@gmail.com, (0414) 3183517.

İslamofobi Karşısında Müslümanların Sorumluluğu (Öz Eleştirel Bir Kimlik ve Kişilik Sorgulaması)

Özet

İslâm âlemi ile Hristiyan dünyası arasında İslâm'ın doğuşundan beri farklı zamanlarda farklı boyutlarda ortaya çıkan çatışma ve çekişmeler olmuştur. Bu anlaşmazlıkların en son şekli Batı'nın İslâm dünyasına karşı tutumunu belirleyen "İslamofobi"dir. Günümüzde Batılılar, islamofobinin Müslümanların terörist ve zorba eylemlerinden, şiddet yanlısı oluşlarından, fikir ve basın özgürlüğüne tahammülsüzlüklerinden kaynaklandığını düşünmektedirler. Buna karşın Müslümanlar ise islamofobiyi, Batı'nın İslâm'a ve Müslümanlara karşı nefretlerinin, önyargılarının, düşmanlıklarının ve ötekileştirmek için zoraki ürettiği korkularının bir sonucu olarak değerlendirmektedir. Karşılıklı muhatabını suçlama üzerine kurgulanan bu tutum, taraflarca öz eleştiriye tabi tutulup *'Bizim kabahatimiz veya eksiğimiz nedir?'* biçiminde yeterince sorgulanmamaktadır. Bu çalışmada Müslümanlar açısından bu özeleştirel yaklaşımın denemesi yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İslamofobi, güven, şiddet, nefret

Islamophobia is a misconception arising from the combination of "Islam", meaning peace, and from the Greek term of "phobos" or "phobia", meaning fear or fearing and used to reflect irrational fear-based psychiatric disorders. Islamophobia is defined by some as the irrational fear felt toward Islam and/or Muslims, but this definition does not totally cover the meanings attributed to the concept. What should be understood when Islamophobia is mentioned is as follows: Islamophobia is a concept reflecting the prejudice, hatred, hostility and (nonsense) fear felt toward Islam and/or Muslims, insulting and making them sound like an evil, and indicating a discriminatory context (Kirman, 2017).

Terminologically, Islamophobia was first used by Runnymede Trust, a philosopher from England, in the report prepared in 1997 in regard to the negative effects of Islamic perception, which was based on the Islamic trend rising in the world, among the members of western public.[1] The concept became popular and was often included in the media following the 9/11 attacks conducted by al-Qaeda on World Trade Center in New York, which is also known as Twin Towers, on 11 September 2001. In addition, incidents that occurred in various European countries were called the 9/11 of the specific country. With these assessments, Islam was deemed relatable to violence, and hatred and hostility toward Muslims were promoted. Brutal killing of Theo Van Gogh, the director of the short movie *Submission* which was created to blemish Islam in Netherlands, by a Moroccan

[1] http://www.yenisafak.com/yenisafakpazar/dun-barbar-turkler-bugun-islamofobi-2065935 23.03.2017

attacker; Charlie Hebdo incident which occurred in France on 7 January 2015; and the explosion which occurred in Manchester Arena in 23 May 2017 turned the fear of western people toward Muslims into hatred and hostility. An extensive analysis of these incidents, the actions regarded as the reasons for these incidents, and perpetrators in this regard indicates that these are just nonsense efforts to relate these to Islam and Muslims.

Although Islamophobia was mentioned first in the early 21st century, the anti-Islam approach, along with the hostility toward Islam, the orientation of marginalizing Islam and competition between Islam and Christians in this context, can be associated with the beginning of Crusades. The most prominent forms of this orientation, which has shown itself in different ways throughout history, have been developed with the concepts of orientalism and islamophobia (Lean, 2015).

People have lived with their opponents in line with the principle of "one exists with one's opponent" since the day the first human emerged. This dichotomy has been maintained in the concepts related to our spiritual worlds such as mortal-eternal world, devil-angel, benevolence-malevolence, sins-good deed etc., and in the dilemmas regarding the presence of people and society such as Abil-Khabil, Abraham-Nimrod, or Moses-Pharaoh. Western countries have been maintaining the approach of assessing the world from the western perspective, which became obvious after the Age of Enlightenment following the Renaissance, since the 16th century (Amin, 1993: 457; Wallerstein, 2003; 527).

After the Soviet Union and the United States became superpowers in the early 20th century, the world kept its presence with opposite concepts or groups such as communist-capitalist/liberal, Warsaw-NATO, or Iron Curtain-Free World. After the dissolution of the Soviet Union in 1989, the US-based western ideology needed to create an opponent for itself in case followers of this ideology might be left without an opponent or enemy, and this opponent turned out to be Islam and Muslims.

Justifying the Islamophobic approach of the west through a couple of violent acts and interpreting Muslims' reactions as intolerance to ideas and artistic activities will be wrong and inadequate. Although western countries are sensitive regarding basic human rights, particularly the freedom of belief, all respected principles may be put aside when it comes to Islam and Muslims, or the environment where anti-Islamic acts are justified may be created. Such western attitudes are briefly but properly assessed by Kadir Canatan as follows:

> These approaches have a simple scenario. First, a literary or artistic work is published or formed to insult Islam or Muslims in a sensitive topic, and attackers then consider their theses "proven" referring to Muslims' reactions to these attitudes (Ataman-Er citing from Canatan, 2008; 760).

The incidents reflecting Muslims as attackers in the last 25 years, which is the case for certain European countries, indicate that this western scenario has been fulfilled and followed. For instance, the crisis of awful comics in Denmark, the republication of these comics in France, relevant incident of Charlie Hebdo from Paris, and short movie by Theo Van Gogh from the Netherlands are nothing but the implementation of this simple scenario. Likewise, the Salman Rushti incident,which took place long before these events, was an insult to the values that Muslims were sensitive to and considered sacred, but they did not hold back from considering insults as freedom of opinion. Moreover, the knighthood title was granted to Salman Rüşdi by the English Government when Islamophobia was a controversial topic in the West (June 2007), so insults to Islam were governmentally rewarded, and Muslims were triggered once again to commit violent acts.[2] All brochures used in the Swiss referendum related to minarets aim to insult Islam and Muslims. For instance, a minaret was depicted as a missile in a brochure while another one reflected a minaret as a bayonet tearing the Swiss flag apart (Çebi, 2015). Defending these practices full of insults under the idea of ideological freedom or freedom of the press is nothing but insincerity and hypocrisy.

> If a religion and its followers are perceived as a threat element and source of fear and concern by a large group of people, the reasons for such fears should be examined and reviewed to reach a solution. European public, institutions and media should question the reasons and reality behind these concerns and make efforts to overcome their fears. Perception of Muslims, who live as large groups and constitute a part of the unity in European countries, as a danger and living a life with concerns due to this perception blemish the image of European countries that value modern, contemporary and democratic laws and human rights. Well, what happened today is that Muslims with a deep cultural heritage are being viewed as a threat to Europe (Miller, 2010).

Stating that this is nothing but a prejudiced, one-sided approach by western countries would mean nothing but running away from the severity and responsibility of the case. Islamic world/Muslims had suited such positioning and been insufficient and passive for a period. These conditions resulted in western imputations and acceptance by Islam/Muslims. In conclusion, Muslims welcomed such imputations and roles assigned by their opponents, rivals or others as they forgot their essential characteristic, which is "the reliable society", when they were considered as a dishonorable group of people.

However, this religion revealed by God and declared by the Prophet is totally based on the concept of trust. Following concepts would help perceive the case better;

---

[2] http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2007/06/070619_rushdi_update.shtml (date accessed: 20.03.2017)

- ✓ **al-Mumin:** One of God's names: Confidential, making others sure, protecting.
- ✓ **al-Amin:** The primary title of the Prophet (Atay, 2007); he was a person called *Muhammadu al-Amin*" even before he was assigned the duty of Prophecy. After he was assigned as the Prophet, his enemies could not blemish this title, although they fought with him and did not hesitate to do anything malevolent toward him. Let alone making a negative statement; they agreed to entrust their goods to him or determine him as a judge for a conflict between them.
- ✓ **Mumin:** This is the most basic quality of one who declared that one is a Muslim, and it has the same meaning with the base of the term "amin". In other words, people trusted the Prophet, considering his characteristics called *al-Mumin* and *al-Amin,* and he did not disappoint in this regard.

The Prophet ordered the following to form a society of trust:

* المُسْلِمُ مَنْ سَلِمَ المُسْلِمُونَ مِنْ لِسَانِهِ وَيَدِهِ *

"A Muslim is a person whose actions and statements are trusted by others.*"*[3]

The Prophet's conception regarding the society of trust consists of these points, which are al-Mumin, al-Amin, mumin, or the one trusted, believed, followed or obeyed. The concept of *"trust"* among these titles is specific or associated to Islam, the religion integral to the concept of trust. Moreover, the ideology that trust is integral to Islam is also adopted. This title belongs to God, Prophet, Islam or Muslims. The Prophet's life indicates that the adoption of Islam and his attitudes before or during the revelation process are based on the concept of trust or in coordination with trust. The Arabic society called him *al-Amin* before the duty of Prophecy. After the revelation of the divine role, his enemies continued calling him *al-Amin* and showed their actual trust to him by entrusting their lives and properties to the Prophet. One of the most significant examples in this regard can be seen during the Hijra of the Prophet. As known to all, the Prophet did not only order Ali to lay on Prophet's bed the night before the Hijra. He also told him to prepare a list of goods and properties disbelievers from Mecca entrusted him and to issue a list of owners, and he ordered him to deliver the goods and properties back to their owners.[4] The main attitude in this regard can only be explained with the Prophet's unique characteristic called *al-amin*. He made efforts to save himself and others from the malevolence of his opponents who were planning to kill him, but he prioritized the responsibility of delivering the goods and properties of these people to them, which is second to none in the history of humanity.

The Prophet had lost nothing from his trustworthy characteristics regarding his actions throughout his 63 years of life. This case directs us to the following

[3] al-Bukhari, *Sahih,* "Iman", 4, 5 (10, 11); at-Tirmidhi, *Sunan* "Iman", 12, (2629).
[4] *أَخْبَرَنَا ابْنُ عُمَرَ، حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي رَافِعٍ، عَنْ عَلِيٍّ قَالَ: قَالَ: لَمَّا خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ صلّى الله عليه وسلم إِلَى الْمَدِينَةِ فِي الْهِجْرَةِ أَمَرَنِي أَنْ أُقِيمَ بَعْدَهُ حَتَّى أُؤَدِّيَ وَدَائِعَ كَانَتْ عِنْدَهُ لِلنَّاسِ، وَلِذَا كَانَ يُسَمَّى الْأَمِينَ، فَأَقَمْتُ ثَلَاثًا* (Ibn Saad, *at-Tabakatu al-Kubra*, v. 3, p. 22).

comparison despite not being true: Disbelievers' attitudes toward the Prophet and Muslims on the one hand, and Prophet's attitude and the principle of following his own characteristics and beliefs without paying attention to disbelievers' attitudes and behaviors on the other hand. Considering the attitude of western countries toward Islam and Muslims and thinking how well Muslims represent their Prophet about the concept of trust, Muslims' responsibility in terms of Islamophobia is a great issue to be solved. In other words, anti-Islamic approaches of disbelievers from Arabia during the seventh century were less severe than the anti-Islamic ideology of the Muslims from the 20th and 21st centuries. In other words, we cannot overcome Islamophobia by blaming the west and western people. We must question what sort of contributions Muslims make to this process.

The social and behavioral roles to be adopted by Muslims and reflected in two basic sources of Islam (Quran and hadiths) do not actually let Islamophobia inventors improve and develop their concepts:

> Recommending benevolence and preventing malevolence (Ali 'Imran 3/104, 110, 114; at-Tawbah 9/71, 112; ak-Haj 22/41; Luqman 31/17); cooperation in benevolent acts (al-Maidah 5/2.); avoiding from exaggerating benevolent acts (al-Baqarah 2/264; al-Muddaththir 74/6); forgiving mistakes (Ali 'Imran 3/134, 159; al-Maidah 5/13); making sacrifices and prioritizing others over the self (al-Hashr 59/9); overcoming malevolence through benevolence and kindness (ar-Ra'd 13/22; al-Mu'minun 23/96; al-Qasas 28/54); avoiding from making fun of people (al-Hujurat 49/11; al-Humazah 104/1); and avoiding from causing disorder and corruption (al-Baqarah 2/11, 27; ar-Ra'd 13/25).

> There are certain people from my ummah who may consider their prayers, fasting and alms when Judgment Day is mentioned, but if they insult somebody else, kill or injure others, or steal goods of others, their benevolent acts are distributed to others as a good deed. If their benevolent acts end before they pay their debts (or fulfill responsibilities assigned to them), sins of the creditor or beneficiary are transferred to them and therefore, they will go to hell (Muslim, Imarat 118).

> Whoever gives harm (to a Muslim's life, property or honor) will be harmed by God. Whoever causes trouble (by showing hostility against Muslims for no reason) will see problems and difficulties from God (Abu Dawud, Akdiya 31).

Although the definition of a Muslim, and Muslims' morals and social relationships are clearly reflected in the basic sources of Islam, do Muslims have a responsibility in terms of the perceptions toward Islam as a fear and hatred object? If they do, what is the level of this responsibility?

This study reviews whether the actual state of the current Muslims match the orders and recommendations of Islam through a couple of examples observed and listened from the witnesses in this regard:

A friend of mine who lived in the US for a long time came to Turkey a couple of years ago and noted this anecdote while assessing the state of Muslims there: When my friend wanted to buy a second-hand car a couple of years after moving to the US, people around recommended purchasing from non-Muslims. When he/she found An American seller, the seller mentioned about the deficits of the vehicle. However, he/she stated that another friend bought a second-hand vehicle from a Pakistani Muslim considering the seller's swears regarding the car, and that friend found many deficits following the purchase upon different oaths.

Another example is as follows: When we went to Denmark to perform a study on the states of migrant Muslim females, a woman who was from Uşak, Turkey, who was 82 years old and had lived in Denmark for approximately 45 years, stated the following: "*If there were 40 people in our workplace, and if there were 39 Danish and a Muslim among them, we would have no problem staying with any of those Danish people, but we would be concerned staying with the Muslim in the same place.* " This topic was brought to attention in different interviews conducted with first, second and third-generation Danish people who included at least five or maximum fifteen women and whose ages ranged from 20 to 80, and no answers from them opposed the afore-noted statement. Moreover, questionings in this regard were deepened in terms of the daily lives of Muslim males who are indirectly accused of causing distrust, and efforts were made to measure the relationship between the concepts of distrust and religiousness along with the variables of praying or fasting men or those who avoid from sinners. However, the result did not change, and the statement *"We are concerned or fear of staying with a Muslim man alone."* was received.

Another colleague of mine who stayed in England for a long period to complete the master's studies conveyed such an anecdote regarding the time-wise perceptions of Muslims. When Muslim students plan to conduct an activity, they insistently add the following note under the time-wise section of the brochure: *"Please Note: This activity is based on western timing, rather than Muslim timing!"* When we asked our friend what this meant, they said, *"The activity will start on time. If you are late, you will miss it!"* As the followers of a religion that aims to ensure the time-wise ontology through five-time prayers, you can imagine the contributions of the West when we take their punctuality as an exemplary character.

In addition to these observations and anecdotes indicating that we do not reflect the Islamic characteristic of providing trust let alone the issues and matters between the Muslims in the west and western people, there is another example that occurred in Turkey:

A retired professor from a faculty of divinity who came to Şanlıurfa in the last days of April 2006 to participate in a conference stated that when he went to Dargah Mosque for the morning prayer, he saw a middle-aged old woman who also came to the mosque alone in dawn and that it was a nice indication of the city in regard to its safety, seeing that women could come to mosques alone in dawn without having any concerns. Hearing this appreciation and nice words from him, I asked, *"Sir, should not this be natural for a Muslim society?"* and we kept talking in another environment.

The number of these examples can be increased. However, as an opposite attitude, when we mention "islamophobia", the number of negative attitudes and prejudices against Islam and Muslims is more than you wish. However, any of these examples, regardless of whether they support or do not support Muslims in the issue of Islam and trust-distrust, do not justify the state of Islam/Muslims. Moreover, Muslims are far away from representing Islam through these examples. Terry Eagleton, the Marxist philosopher of the West who we criticize a lot, properly indicates the role of modern Muslims about calling Islam along with the concepts of orientalism, terror and phobia, and reflects Muslims' attitudes and approaches contradicting Islam:

> Islam, meaning 'bowing down', has the main principles of mercy, equality, compassion and guardianship toward the poor, and it requires total obedience to God… Anti-violence is at the core of Islam, which particularly prohibits congregational and social justice and theological speculations… This fascinating theological system is what has turned into the doctrine of rich autocrats from the oil sector, critics of females, fascist mollahs and villain zealots (Eagleton, 2004; 181).

In conclusion, this study reflects that it is not correct to implement the idea of defending the self to Islam through the oppositional approach used by modern Muslims to explain their states as a typical social and personal reaction. In the terminology of postmodern philosophers, explaining our problems through binary opposition and developing a defense mechanism are not possible and persuasive. Therefore, the answer to the question *"Why are we regarded as so (unreliable)?"* is not the traditional motto *"due to the western, Zionist tricks and their local pawns"*. (Atay, 2012; 16-18) The west certainly aims to build an identity and does whatever is needed for this purpose. Islamophobia is one of those. However, our contribution to this process as contemporary Muslims cannot be neglected. Accordingly, the God we believe, the Prophet we follow, and the believer we are should be reexamined, and it should be stressed that we must do whatever is necessary to build the environment of trust. As noted by İsmet Özel, we are living in a country where being unfair does not catch attention as much as eating with the left hand,[5]

[5] https://benatalislam.wordpress.com/2016/12/22/husn-u-zan-kalemiz-ne-durumda/ (date accessed: 11.04.2017).

so the guilty side here is us instead of westerns. Instead of blaming them, we must know our own faults, and in Özel's words, we have to check "the dead bodies between our teeth" (Özel, 2016; 227-228). These bodies should "trigger" us and awaken our minds. (Özel, 2016; 167-18).

Conclusion

The statement of Tomas Hobbes "One is an enemy of the other (homo homini lupus)" properly and briefly reflects the relationship between the societies as much as the ties between people. The conflicts between the Christian and Islamic worlds have been continuing for centuries. This conflict was briefly reflected by Samuel Huntington through the concept of "conflict of civilizations". Although efforts were made to develop discourses such as "alliance of civilizations" or "agreement between religions" against this discourse, the conflicts or competition between the civilizations or religions still continue secretly or obviously.

The conflict between these two groups (Christians and Muslims) forming the greatest religious sections of the world emerged in different periods in different forms. However, the most sneaky and severe form of these conflicts has been Islamophobia, occupying the global agenda in the latest century. Although Islamophobia is briefly based on the phobia of a group regarding another group, a great problem of trust still emerged between the societies. Regarding the issue of who is guilty and responsible, the concept of trust is based on mutuality. It includes the responsibility and sacrifices of whoever trusts and is trusted.

Western countries have not been trusting Islam/Muslims in recent years, and this distrust and fear called Islamophobia toward Muslims exceeded the limits and turned into the hatred toward Islam and Muslims, which is upsetting and concerning. This period is based on the competition, conflicts, prejudices and malevolent acts, or obvious or hidden plans which have been lasting for centuries. However, it should be noted that Muslims, who are to give confidence and trust to their addressee in this regard, have important responsibilities, and that Muslims' responsibility in this issue should be questioned and criticized. To overcome this issue: *i*) Administrators, media and non-governmental organizations of western countries need a questioning which will be free of the prejudices from all social sections. *ii*) Muslim societies need to seriously question how committed they are to their own cultures and whether they fulfill their religious responsibilities, and they must achieve awareness to solve their issues within legal borders without deviating from the universal human values.

REFERENCES

- Amin, Samir (1993). *Avrupa Merkezcilik*. Trans. Mehmet Sert. Istanbul: Ayrıntı Yay.

- Ataman, Kemal – Er, Tuba (2008), *İslamofobi ve Avrupa'da Birlikte Yaşama* Tecrübesi Üzerine, Uludağ Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi, Volume: 17, Issue: 2.

- Atay, Rıfat (2007), "Peygamber Varisi Mevlâna: İnsan Sevgisi Merkezli Çoğulcu Bir Okuma Denemesi," *Harran Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi,* I. 17, 113-122.

- Atay, Rıfat (2012), *Ernst Troeltsch'un Din Felsefesi,* Yayınevi Yay., Ankara.

- Buhâri, İman, 4, 5 (10, 11); Tirmizi, İman, 12, (2629).

- Çebi, Murat Sadullah (2015), İsviçre'deki Minare Karşıtı Referandum Afişlerinde İslamofobi'nin Söylemsel İnşası, *Bilig*, Issue, 73, 99-140.

- Değirmenci, Gamze, (2010), Avrupa'da İslamofobi Algısı Üzerine, Bilgesam Raporu.

- Eagleton, Terry (2004), *Kuramdan Sonra*, trans. Uygur Abacı, Literatür Yay., Istanbul.

- İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, v. 3, i. 22.

- Kirman Mehmet Ali (2016), *Din Sosyolojisi Sözlüğü*, Karahan Kitabevi, Adana.

- Lean, Nathan, (2015), İslamofobi Endüstrisi, trans., İbrahim Yılmaz, DİB Yay., Ankara.

- Özel, İsmet (2016), *Erbain*, Şule Yay., Istanbul.

- Said, Edward W. (2001), *Şarkiyatçılık, Batının Şark Anlayışları*. Trans. Berna Ünler. Metis Yay., Istanbul.

- Wallerstein, I. (2003), "Dünya-Sistemleri Kavramına Karşı Dünya-Sistemi Kavramı: Bir Eleştiri", *Dünya Sistemi*, Compiled by: Frank, G. Gills, B., İmge yay., Ankara.

Electronic References

- http://www.yenisafak.com/yenisafakpazar/dun-barbar-turkler-bugun-islamofobi-2065935 232.03.2017.

- https://benatalİslâm.wordpress.com/2016/12/22/husn-u-zan-kalemiz-ne-durumda/ (date accessed: 11.04.2017).

مسؤولية المسلمين تجاه ظاهرة «الإسلاموفوبيا»؛ مراجعة الهوية والشخصية مراجعة نقدية ذاتية*

د. صالح آي دمير

جامعة حران - كلية الإلهيات؛ قسم علم الاجتماع الديني: saydemirs@gmail.com

الخلاصة:

إننا في نظر الأوروبيين عثمانيون حتى ولو أحرقنا القرآن، وهدمنا المساجد كلها؛ والعثماني يعني الإسلام. يعني الأجمة المظلمة والخطرة والعدو اللدود! وإن أوروبا مسيحية رغم حضارتها ومدنيتها؛ إنها مسيحية بيمينييها، ويسارييها. والعدو الوحيد بالنسبة للمسيحي هو نحن: القوة الغامضة والمرعبة التي أذاقت الجيوش الصليبية الويلات، وألحقت بها مرارة الهزائم (جميل مَريج، من العمران إلى الحضارة، ١).

الكلمات المفتاحية: الإسلاموفوبيا، الأمن، الشدة، الكره

İslamofobi Karşısında Müslümanların Sorumluluğu (Öz Eleştirel Bir Kimlik ve Kişilik Sorgulaması)

Özet

İslâm âlemi ile Hristiyan dünyası arasında İslâm'ın doğuşundan beri farklı zamanlarda farklı boyutlarda ortaya çıkan çatışma ve çekişmeler olmuştur. Bu anlaşmazlıkların en son şekli Batı'nın İslâm dünyasına karşı tutumunu belirleyen "İslamofobi"dir. Günümüzde Batılılar, islamofobinin Müslümanların terörist ve zorba eylemlerinden, şiddet yanlısı oluşlarından, fikir ve basın özgürlüğüne tahammülsüzlüklerinden kaynaklandığını düşünmektedirler. Buna karşın Müslümanlar ise islamofobiyi, Batı'nın İslâm'a ve Müslümanlara karşı nefretlerinin, önyargılarının, düşmanlıklarının ve ötekileştirmek için zoraki ürettiği korkularının bir sonucu olarak değerlendirmektedir. Karşılıklı muhatabını suçlama üzerine kurgulanan bu tutum, taraflarca öz eleştiriye tabi tutulup 'Bizim kabahatimiz veya eksiğimiz nedir?' biçiminde yeterince sorgulanmamaktadır. Bu çalışmada Müslümanlar açısından bu özeleştirel yaklaşımın denemesi yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İslamofobi, güven, şiddet, nefret

Responsibility of Muslims Againts Islamophobia (Self-critical an Identity and Personality Inquiry)

Abstract

Between the Islamic world and the Christian world have been conflicts and controversies that have arisen in different dimensions at different times since the birth of Islam. The last of these conflicts is "Islamophobia" which ultimately determines the way the Western world behaves against the Islamic world. Nowadays, teh Westerners portrays Islamophobia as the origin of Muslims' tendency to terrorism, tyranny, pro-violence, and intolerance to freedom of opinion, freedom of the press. Muslims, on the other hand, treat Islamophobia as fears forcefully produced by the West to reflect its prejudices against Islam and Muslims as discrimination, racism, alienation, hostility and hatred. This attitude, which is based on accusation of mutual accusations, is not adequately questioned in the form of our culpability or lack of reason by subjecting it to self-criticism. In this study, a trial of this selfcritical approach was made for Muslims.

Keywords: Islamophobia, confidence, violence, hatred

* هذا البحث مقتبس من محاضرة بعنوان «مسؤولية المسلمين المعاصرين أمام ظاهرة الإسلاموفوبيا من ناحية الأمان: مراجعة الهوية والشخصية مراجعة نقدية ذاتية» والتي ألقيت ضمن فعالية «االنبي ﷺ ومجتمع الأمان»: وذلك خلال المؤتمر الدولي الحادي عشر المنعقد في مدينة أورفا بمناسبة المولد النبوي، بتاريخ ٢٠ نيسان من عام ٢٠١٧.

وهذه هي الترجمة العربية للدراسة بعنوان "İslamofobi Karşısında Müslümanların Sorumluluğu (Öz Eleştirel Bir Kimlik ve Kişilik Sorgulaması)" التي نشرت في العدد السّادس من مجلة الإلهيات الأكاديمية. (صالح آي دمير، مسؤولية المسلمين تجاه ظاهرة «الإسلاموفوبيا»؛ مراجعة الهوية والشخصية مراجعة نقدية ذاتية، الإلهيات الأكاديمية، ٢٠١٧، العدد: ٦، ص ١٧١-١٨٢). من الواجب أن يستند في الإقتباس إلى المقالة التركية.

نبذة:

منذ بزوغ فجر الإسلام وقعت صراعات وصدامات وخلافات بين العالم الإسلامي والعالم المسيحي في مختلف المراحل الزمنية، وعلى مختلف الأصعدة. وإن آخر شكل من هذه الصدامات والخلافات هو «الإسلاموفوبيا» والذي يحدد موقف وطريقة تعامل الغرب مع العالم الإسلامي. ويعتقد الغربيون في وقتنا الحالي أن ظاهرة الإسلاموفوبيا ناتجة عن أعمال المسلمين الإرهابية والاستبدادية، والكيانات والمنظمات الإسلامية التي تمارس العنف وتؤيده، ومن غياب حرية الفكر والرأي والصحافة أو التضييق عليها. وفي المقابل يرى المسلمون أن ظاهرة الإسلاموفوبيا هي نتيجة لمخاوف وهواجس مفتعلة من الغرب بسبب ما لديهم من كراهية وعداوة ومواقف وأحكام مسبقة تجاه الإسلام والمسلمين، وذلك بهدف إقصائهم ونبذهم من المجتمع. ولم يتم إخضاع هذا الموقف القائم على الاتهامات المتبادلة لنقد ذاتي ومراجعة كافية من قبل الأطراف بطرح التساؤل الآتي: «ما هو خطؤنا، أو ما هي جوانب النقص والعيب لدينا؟». فحاولنا في هذا البحث تجربة مقاربة نقدية ذاتية من ناحيتنا نحن كمسلمين.

الكلمات المفتاحية: الإسلاموفوبيا، الأمان، والعنف، الكراهية.

إن «الإسلاموفوبيا» مصطلح أو لفظ مغلوط فيه مؤلف من اجتماع كلمتين أو شقين؛ كلمة «الإسلام» التي تعني السلم، والتسامح، والسلام، والكلمة اليونانية «فوبوس phobos» أو «فوبيا phobia» التي تعني الخوف، والهلع، والرعب، والهلع. ورغم أن هناك من يذهب إلى تعريف هذا المصطلح الذي تكون بإضافة ملحق «فوبيا phobia» المستخدمة في الطب النفسي لتفسير الاضطرابات الذهنية/ العقلية المتضمنة الخوف اللامنطقي – على أنه الخوف اللامنطقي تجاه الإسلام أو المسلمين أو كليهما معاً، إلا أن هذا التعريف أصبح بعيداً جداً عن احتواء المعنى الكامل الذي يتم تحميله للمصطلح اليوم. حيث إن الذي يجب فهمه عند إطلاق أو سماع مصطلح إسلاموفوبيا: هو أن الإسلاموفوبيا مفهوم يعبر عن حالة من العداء والكراهية والتحامل والخوف اللامبرر، وما ينتج ذلك من خطابات وأفعال تحتوي على الإساءة والتمييز العنصري والشيطنة تجاه الإسلام أو المسلمين أو كليهما معاً. (كيرمان، ٢٠١٧).

يعود الظهور الأول لمصطلح الإسلاموفوبيا من الناحية التاريخية إلى عام ١٩٩٧ في إنكلترا، وذلك عندما استخدم في التقرير الذي أعدته مؤسسة فكرية بريطانية تُدعى «رنيميد تراست» حول التأثير السلبي الذي خلقه تصور الإسلام وربطه بالتيار الإسلامي الصاعد في العالم، وخاصة على الرأي العام الغربي[١]. إلا أنه لم يجد هذا الانتشار الواسع، والتداول الكثيف في مختلف الوسائل الإعلامية إلا بعد الهجمات الانتحارية الشهيرة على برجي مركز التجارة العالمي في نيويورك بتاريخ ١١ أيلول ٢٠٠١، والتي تم تنفيذها بطائرة مدنية لنقل الركاب، وتبناها تنظيم القاعدة حيث بلغ تداول هذا المصطلح ذروته. وفيما بعد صار كلما حدثت أعمال عنف أو هجمات

(١) http://www.yenisafak.com/yenisafakpazar/dun-barbar-turkler-bugun-islamofobi-2065935 23.03.2017.

انتحارية في الدول الأوربية يتم تقييمها في سياق أحداث ١١ أيلول، واعتبار الدولة المعنية قد تعرضت لذات النمط من الهجمات، ومن جهة أخرى بدأت عملية ربط الإسلام بالعنف وإثارة العداوة والكراهية تجاه المسلمين. وتسببت جملة من الأحداث الدامية التي وقعت في الدول الغربية، مثل: مقتل المخرج السينمائي الهولندي «ثيو فان غوخ Theo Van Gogh» على يد مواطن مغربي وسط الشارع في هولندا إثر إخراجه الفيلم القصير «الطاعة Submission» المسيء للإسلام؛ وحادثة تشارلي إيبدو التي وقعت بتاريخ ٧ كانون الثاني في باريس؛ والتفجير الذي حدث في مانشستر أرينا بتاريخ ٢٣ أيار ٢٠١٧ بتحول الخوف الموجود في الغرب تجاه المسلمين منذ زمن بعيد إلى حالة من العداء والكراهية. وفي الواقع إذا ما تم إخضاع الأعمال التي أُظهرت كسبب لتلك الأحداث، والذين قاموا بتنفيذها للتحليل والتمحيص الدقيق والمنفرد يتبين لنا أن هناك تعمداً في إقحام الهوية الإسلامية والمسلمين بتلك الأحداث، وإظهارها معها بمظهر واحد.

حتى وإن كانت ظاهرة الإسلاموفوبيا قد ظهرت كمصطلح في نهايات القرن الحادي والعشرين، فإن مضمونها وجذورها المتمثلة بالميول العدائية تجاه الإسلام ومحاربته ومحاولة الحد من انتشاره وإقصائه -تعود إلى عهد الحروب الصليبية، والتنافس الإسلامي المسيحي. حيث إن الحروب الصليبية التي تُعد أجلى صورة لهذه الميول التي ظهرت عبر التاريخ بأشكال مختلفة قد تجسدت وتمثلت تماماً في مفاهيم/ مصطلحات الاستشراق، والإسلاموفوبيا. (لين، ٢٠١٥).

إن الإنسانية منذ نشأتها حافظت على استمرار وجودها من خلال الآخر والأضداد في سياق المبدأ الشهير «الأشياء قائمة بأضدادها أو تُعرف الأشياء بأضدادها». وكما أن هذه الثنائية موجودة في المصطلحات والمفاهيم المتعلقة بالعالم المعنوي، مثل: الدنيا- الآخرة، الشيطان- الملائكة، الخير- الشر، الثواب- العقاب؛ فإنها كذلك قائمة في الكينونة الإنسانية والمجتمعية؛ وفي سائر الثنائيات الأخرى، مثل: هابيل- قابيل، إبراهيم- نمرود، موسى- فرعون. وإن الغرب لا يزال يطور ويحافظ على مفهوم التنوير الذي بدأ مع عصر النهضة ومفهوم تقييم العالم على أساس منطق المركزية الأوروبية الذي ظهر جلياً بعده، وذلك منذ القرن السادس عشر للميلاد وإلى الآن. (أمين، ١٩٩٣: ٤٥٧؛ فالرشتاين، ٢٠٠٣: ٥٢٧).

ومع ظهور الاتحاد السوفيتي، والولايات المتحدة الأمريكية كقوتين عظميين في بدايات القرن العشرين تابع العالم وجوده مع أضداد مثل: الاشتراكية- الرأسمالية، حلف وارسو- حلف الناتو، الستار الحديدي- العالم الحر. وعندما هيمنت فكرة البقاء دون ضد؛ والتي برزت مع انهيار الاتحاد السوفيتي عام ١٩٨٩ شعر الغرب القائم على المركزية الأمريكية بالحاجة إلى إيجاد جهة مواجهة له، ووقع الاختيار على الإسلام.

إن حصر الغرب لعقلية أو ذهنية الإسلاموفوبيا بجملة من أعمال العنف فقط، ومن ثم تصويرها وتقييمها وكأنها ضيق ذرع لدى المسلمين وتذمر وعدم تحمل لمختلف أشكال النقد وعلى رأسها النقد على الصعيد الفكري والفني يُعد تقييماً أو نظرة خاطئة ومشوبة بالعيب والنقص. إذ إن الغرب رغم حساسيته واهتمامه البالغ بمسألة حقوق الإنسان الأساسية بما في ذلك حرية المعتقد، فإنه مستعد دائماً إذا ما تعلق الأمر بالإسلام

والمسلمين للتخلي عن كل قيمه ووضعها جانياً، أو لخلق وسط وبيئة مناسبة من شأنها إضفاء المشروعية على أعماله ومواقفه المعادية تجاه الإسلام والمسلمين. ويلخص قدير جاناتان Kadir Canatan سلوك الغرب وموقفه بشأن مثل هذه المسائل تلخيصاً رائعاً، حيث يقول:

إن لمثل هذه الأحداث والأعمال تخطيط بسيط: حيث يتم اللجوء أولاً إلى نشر أمر مسيء بشأن مسألة هامة وذات حساسية خاصة في الإسلام ولدى المسلمين، ثم يتخذ المعتدون المظاهرات وردات الفعل التي تصدر عن المسلمين حجة لتبرير أعمالهم العدوانية (أتامان وأر نقلاً عن جاناتان، ٢٠٠٨: ٧٦٠).

فيكفي الإنسان لأن يعرف أن هذا التخطيط هو المتبع إلقاء نظرة خاطفة على الأحداث التي جرت في بعض الدول الأوروبية خلال الربع الأخير من القرن الماضي وقُدمت في مختلف وسائل الإعلام على أنها هجمات معادية من قبل المسلمين. فأزمة الرسوم الكاريكاتورية المشينة والمسيئة التي وقعت في الدانمارك، وإعادة نشر هذه الرسوم في فرنسا، وحادثة شارلي إيبدو التي نتجت عن ذلك، وكذلك عرض الفيلم القصير المسيء للمخرج الهولندي ثيو فان غوخ وما تبعه من أحداث في هولندا ما هي إلا تطبيق لهذا المخطط البسيط. والأمر ذاته ينطبق على حادثة سلمان رشدي التي وقعت قبل هذه الأحداث بفترة طويلة، حيث لم يتردد الغرب في اعتبار ما فعله سلمان من إهانة حرية فكرية رغم احتوائه على استهزاء واحتقار وإساءة لقيم المسلمين ومقدساتهم. ولم يُكتف بذلك فحسب، وإنما بلغ الأمر بالغرب إلى حد تقليد سلمان رشدي ميدالية الفروسية من قبل الحكومة البريطانية (حزيران ٢٠٠٧) في الفترة التي بلغت ظاهرة الإسلاموفوبيا في الغرب أقصى درجاتها، وبهذا العمل يكون قد كوفئت إهانة الإسلام وتوجت بالجائزة على مستوى الدولة من جهة، ومن جهة أخرى تم تحريض المسلمين على اللجوء إلى العنف مرة أخرى[٢]. وإن كافة الملصقات والكتابات والمواد الدعائية التي استخدمت في الاستفتاء بشأن المنارات في سويسرا تحمل إساءة وإهانة وأذى للإسلام والمسلمين. فمثلاً فقد تم تصميم المنارة في إحدى اللافتات على شكل صاروخ، وفي ملصق آخر صممت المنارة على شكل حربة تمزق العلم السويسري (تشبي، ٢٠١٥). فالدفاع عن هذه الممارسات المسيئة والتحريضية والاستفزازية تحت مسميات حرية الفكر، وحرية الصحافة ليس إلا نفاقاً، ودجلاً وكيلاً بمكيالين.

إن كان دين ما وأتباعه يشكلون مصدر قلق وخوف، وعنصر تهديد في تصور شريحة اجتماعية واسعة، فلا شك أن الحل يتطلب البحث عن أسباب هذا الخوف والوقوف عليها، ومن ثم الانطلاق منها للتغلب على هذا الخوف وتبديده. فيجب أن يتكاتف المجتمع الأوروبي بكل مؤسساته ووسائل إعلامه المرئية والمسموعة والمكتوبة لدراسة حقيقة هذا الخوف والقلق والكشف عنها، والعمل على تبديده وإزالته؛ لأن نظرة خوف كهذه إلى المسلمين الذين يتواجدون بكثرة في البلدان الأوروبية، ويشكلون جزءاً من النسيج الاجتماعي لتلك البلدان، واعتبارهم مصدر تهديد، وسيطرة حالة من القلق والارتياب على حياة الأطراف نتيجة لتلك النظرة والتصور -من شأنها الإضرار بصورة الدول الأوروبية التي ترفع شعار الحداثة، والعصرنة والديموقراطية وسيادة القانون وحقوق الإنسان.

(٢) http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2007/06/070619_rushdi_update.shtml (20.03.2017).

إذن، فما الذي حدث اليوم حتى بدأت أوروبا تنظر إلى المسلمين أصحاب الحضارة والتراث الثقافي الغني والضارب جذوره في القدم على أنهم عامل خطر وتهديد (دغيرمنجي Değirmenci، ٢٠١٠)؟

إن اعتبار هذا الوضع ناتج عن طرف واحد، وتحميله للغرب وحدهم يُعد تهرباً من المسؤولية، وتغافلاً عن جدية الوضع وخطورته. حيث إن العالم الإسلامي/ المسلمين كانوا بحالة الوهن والعجز الناتجة عن تقصيرهم من نواح عدة سمحت بظهور مثل هذا الوضع في هذا العصر الذي نتحدث عنه. وهذه الظروف أتاحت المجال للغرب بتوظيفها لإثارة الأحداث، وتبني المسلمين لها بسهولة. وفي النتيجة فإن المسلمين أيضاً عندما شكل لهم دور «مجتمعي مهزوز وغير واثق من ذاته»، فإنهم نهضوا بهذه الوظيفة التي كلفوا بها من قبل الآخر متناسين دورهم في تأسيس «المجتمع الذي يوفر الأمان» والذي تتيحه لهم عقيدتهم.

هذا في حين أن كل ذرة من ذرات الدين الذي أنزله الله تعالى، وبلغه رسوله ﷺ إنما مبنية على الأمان/ الأمانة. حيث إن:

- ✔ **المؤمن:** اسم من أسماء الله الحسنى. أي يمنح الأمان، ويضمن الحماية، ويجعل الإنسان أميناً.
- ✔ **الأمين:** من أهم وأبرز صفات رسول الله (أتاي، ٢٠٠٧)؛ فالنبي ﷺ كان يوصف وينادى بـ«الصادق الأمين» حتى قبل النبوة، وتكليفه بالمهمة المقدسة. وأما بعد البعثة والنبوة فإن أعداءه من المشركين رغم محاربتهم له، وإقدامهم على فعل مختلف صنوف الأذى بحقه، لم يستطيعوا أن يطعنوا بصفة «الأمانة» لديه. وإنهم فوق ذلك لم يترددوا لحظة واحدة في ائتمانه على ودائعهم وأماناتهم، وفي تحكيمه بشأن الخلافات التي تحدث فيما بينهم.
- ✔ **المؤمن:** أبرز صفة من صفات الشخص الذي يقر بالإسلام، ويلتقي في المصدر مع معنى الأمانة. أي أنه آمَن بـ«المؤمن» و«الأمين» واستسلم لهما، وأنه صار مصدراً للأمان مثلما أمن ووثق بهما. يقول النبي ﷺ في معرض بناء مجتمع الأمانة والسلم: «الْمُسْلِمُ مَنْ سَلِمَ الْمُسْلِمُونَ مِنْ لِسَانِهِ وَيَدِهِ»[٣].

إن مفهوم مجتمع النبي يتكون من هذه النقاط الثلاث: الله – ومن أسمائه المؤمن، النبي – صفته الأمانة، المؤمن- الأمين (المؤتمن)، الموثوق به، والمصدق، والذي يؤتمن به، ويُعتمد عليه... إلخ. وعند التأمل في هذا الثلاثي يتبين لنا أن مفهوم «الأمان أو الأمانة» قد امتزج بالإسلام، وتوحد معه وصار جزءاً لا يتجزأ منه، بحيث لا إسلام حيث لا أمان/ أمانة، ولا أمان حيث لا إسلام. والخلاصة؛ إن هذا المفهوم هو مفهوم الله، مفهوم رسول الله، مفهوم الإسلام، مفهوم المسلم. وإذا ما تتبعنا حياة النبي ﷺ نجد أنها كانت قبل نزول الوحي وأثناء نزوله مرجعاً للأمانة/ الأمان، ومبنية على محور الأمانة. فالمجتمع العربي الذي كان يخاطبه ويناديه بلقب «الأمين» قبل البعثة، وحتى إنهم لم يتوقفوا عن مناداته بـ«الأمين» بعد النبوة أيضاً وهم أعداؤه؛ ورغم عدائهم الشديد له ومحاربته ليل نهار فإنهم أثبتوا له هذه الصفة وقد عُزِّزَت ثقتهم به وشعورهم بالأمان تجاهه بشكل عملي من خلال وضع أموالهم أمانة عنده. ونجد أبرز هذه الأمثلة وأكثرها غرابة ولفتاً للأنظار ما كان أثناء

(٣) البخاري، الصحيح، الإيمان، ٤، ٥ (١٠، ١١)؛ الترمذي، السنن، الإيمان، ١٢، (٢٦٢٩).

هجرة النبي ﷺ. فمن المعروف أن النبي ﷺ ليلة هجرته لم يطلب من علي رضي الله عنه النوم في فراشه فحسب، وإنما بين له في الوقت عينه قائمة بأمانات مشركي مكة المودعة لديه، وأعطاه أسماء أصحابها، وطلب منه تسليمها لهم أيضاً(٤). فهذا التصرف النبيل والأصيل يظهر لنا صفة الأمانة لدى رسول الله «الأمين» التي لا مثيل لها بأبهى وأسمى صورها وتطبيقاتها؛ لأنه كان من جهة يحاول التخلص من خطر محدق به على يد الذين جاؤوا لقتله والفتك به، ومن جهة أخرى يحاول إيجاد سبيل لتسليمهم أموالهم التي وضعت أمانة لديه. فهذا التصرف لا يشهد له التاريخ مثيلاً أبداً.

لقد عاش النبي ﷺ ثلاثة وستين عاماً، ولم يحدث طيلة هذه المدة أن فقد ولو قدر ذرة من صفته التي تشعر كل من حوله ومن يتعامل معه بالثقة والأمان، لا على مستوى أقواله، ولا آرائه، ولا أفعاله وسلوكه. إن هذه المرحلة تدفعنا إلى مقارنة وإن كانت مع فارق؛ وهي مقارنة سلوك المشركين تجاه النبي ﷺ والمسلمين، وموقف النبي ﷺ منهم والذي لم يتردد للحظة في معاملتهم بالطريقة التي ذكرناها وفق ما تمليه عليه شخصيته، وطبيعته، وعقيدته دونما اعتبار لسلوكهم وتصرفاتهم، وأفعالهم من جهة، مع سلوك العالم الغربي اليوم تجاه الإسلام أو المسلمين، وموقف المسلمين من ذلك من جهة أخرى. وإذا ما تأملنا في هذه اللوحة، وفي حال المسلمين ومدى اتباعهم لنبيهم وسيرهم على خطاه من ناحية الأمانة/ الثقة فسوف نجد أن مسؤولية المسلمين بمواجهة الإسلاموفوبيا تبدو أمامنا كمشكلة كبيرة تستوجب الحل. ويمكن القول أيضاً: لا يمكننا أن نعتبر أن مناوأة ومعارضة المشركين للإسلام في شبه الجزيرة العربية خلال القرن السابع كانت أقل وأخف من مناوأة العالم الغربي للإسلام في القرن العشرين والواحد والعشرين. وبناء على ذلك فإننا لا نستطيع التخلص من حالة الإسلاموفوبيا التي نعيشها اليوم من خلال توجيه الاتهامات للغرب والغربيين فقط. وإنما يتوجب علينا التساؤل والتفتيش عن الإسهامات التي قدمها المسلمون في هذه العملية أيضاً.

فالمنهج السلوكي وأسلوب التعامل في العلاقات الاجتماعية/ المجتمعية المبين والمقدم للمسلمين في المصدرين الرئيسين لدينهم (القرآن والسنة) من شأنه سد الباب أمام مثيري ومحدثي ظاهرة الإسلاموفوبيا، وتضييع الفرصة عليهم، ومن أمثلة ذلك:

الأمر بالمعروف والنهي عن المنكر (آل عمران: ١٠٤، ١١٠، ١١٤؛ التوبة: ٧١، ١١٢؛ الحج: ٤١؛ لقمان: ١٧)؛ التعاون على البر (المائدة: ٢)، النهي عن المن في الصدقة وعمل الخير (البقرة: ٢٦٤؛ المدثر: ٦)؛ كظم الغيظ والعفو عن الأخطاء (آل عمران: ١٣٤، ١٥٩؛ المائدة: ١٣)؛ دفع السيئة بالحسنة (الرعد: ٢٢؛ المؤمنون: ٩٦؛ القصص: ٥٤؛ عدم الاستهزاء بالناس والسخرية منهم (الحجرات: ١١؛ الهمزة: ١)؛ تجنب إحداث الفتن والفساد (البقرة: ١١، ٢٧؛ الرعد: ٢٥)؛ «إِنَّ الْمُفْلِسَ مِنْ أُمَّتِي يَأْتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِصَلَاةٍ، وَصِيَامٍ، وَزَكَاةٍ، وَيَأْتِي

(٤) قَالَ: أَخْبَرَنَا ابْنُ عُمَرَ. حَدَّثَنِي عَبْدُ اللهَّ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عُبَيْدِ اللهَّ بْنِ أَبِي رَافِعٍ عَنْ عَلِيٍّ قَالَ: لَمَّا خَرَجَ رَسُولُ اللهَّ ﷺ إِلَى الْمَدِينَةِ فِي الْهِجْرَةِ أَمَرَنِي أَنْ أُقِيمَ بَعْدَهُ حَتَّى أُؤَدِّيَ وَدَائِعَ كَانَتْ عنده للناس. لَذا كَانَ يُسَمَّى الأَمِينَ. فَأَقَمْتُ ثَلاثًا... (ابن سعد، الطبقات الكبرى، ج ٣، ص، ٢٢).

قَدْ شَتَمَ هَذَا، وَقَذَفَ هَذَا، وَأَكَلَ مَالَ هَذَا، وَسَفَكَ دَمَ هَذَا، وَضَرَبَ هَذَا، فَيُعْطَى هَذَا مِنْ حَسَنَاتِهِ، وَهَذَا مِنْ حَسَنَاتِهِ، فَإِنْ فَنِيَتْ حَسَنَاتُهُ قَبْلَ أَنْ يُقْضَى مَا عَلَيْهِ (من حقوق) أُخِذَ مِنْ خَطَايَاهُمْ (من اعتُدي على حقوقهم) فَطُرِحَتْ عَلَيْهِ، ثُمَّ طُرِحَ فِي النَّارِ»[٥]؛ مَنْ ضَارَّ (مسلماً في نفسه، أو ماله، أو عرضه) أَضَرَّ اللهُ بِهِ، وَمَنْ شَاقَّ (عادى المسلمين وضيق عليهم بغير حق) شَاقَّ اللهُ عَلَيْهِ[٦].

فهل يتحمل المسلمون المسؤولية في تصور العالم الغربي ومجتمعاته للإسلام اليوم على أنه شيء مرعب ومخيف ومثير للكراهية؟ رغم هذا الوضوح في تعريف المسلم وبيان أخلاقه وعلاقاته الاجتماعية في المصادر الإسلامية الرئيسية، وإن كانت هناك مسؤولية عليهم ففي أي جانب؟

أود أن أجري تقييماً لمدى توافق الواقع الفعلي للمسلمين اليوم مع أوامر الإسلام ونواهيه من خلال جملة من الأمثلة التي رأيتها، وسمعتها ممن شاهدها وعايشها بذاته:

قبل عدة سنوات جاء إلى تركيا أحد أصحابنا من أمريكا، وكان قد عاش فيها مدة طويلة. ولدى حديثه عن أحوال المسلمين وواقعهم هناك روى لنا طرفة غريبة، حيث أخبرنا أنه بعد ذهابه إلى أمريكا بسنتين أراد أن يشتري سيارة مستعملة، وعندما أخبر من حوله بالأمر نصحوه أن يبتعد عن المسلمين، ويشتري سيارته من غير المسلمين؛ لأن البائع الأمريكي الذي سيشتري منه السيارة سوف يخبره بكل عيوبها. وقال في المقابل: إن صديقاً له قد اشترى سيارة من رجل مسلم باكستاني، وتبين له فيما بعد أنها تعاني من عيوب وأعطال كثيرة، رغم أن البائع المسلم كان قد أقسم له بكل معتقداته أن السيارة سليمة.

مثال آخر: عندما ذهبنا إلى الدانمارك لإجراء دراسة حول نساء المهاجرين المسلمين أجرينا مقابلة مع مجموعة من النساء، وكان من بين تلك المجموعة امرأة من «أوشاك Uşak»[٧] تبلغ من العمر اثنين وثمانين ٨٢ عاماً، وتقيم في الدانمارك منذ خمس وأربعين سنة تقريباً، فقالت في المقابلة: «إذا كان في المكان الذي نعمل فيه أربعون عاملاً، تسعة وثلاثون منهم دانماركيون، وواحد مسلم، فلا يجتنب أحدنا أن يبقى وحيداً بينهم؛ ولكننا نخشى من أن نبقى في مكان واحد مع المسلمين».

لقد تم التطرق إلى هذا الموضوع في المقابلات مع مجموعات مختلفة من اللواتي تقمن في الدانمارك من الجيل الأول والثاني والثالث، وكل مجموعة تتكون على الأقل من خمس نساء، وتتراوح أعمارهن من ٢٠ إلى ٨٠ سنة، ولم يتضمن أي من الردود المقدمة كلاماً مخالفاً لما قالته هذه المرأة. وكذلك أجري تحقيق بشأن الحياة الدينية اليومية للرجل؛ وتمت محاولة ولو على مستوى بسيط قياس العلاقة بين انعدام الثقة/ الأمانة والتدين بالاعتماد على دالات عديدة مثل: أداء الصلاة، والصيام، واجتناب المحرمات. وذلك بهدف التعمق في التحليل حول نمطية الرجل المسلم الذي يُتهم ضمنياً بأنه مثير للشبهة والقلق، ولا يبعث على الثقة والأمان. إلا أن النتيجة لم تتغير بحال من

(٥) مسلم، الإمارة، ١١٨.
(٦) أبو داود، الأقضية، ٣١.
(٧) مدينة تركية.

الأحوال حيث كانت الإجابات تقول: «نجتنب أو نخشى من أن نبقى وحدنا مع الرجل المسلم في مكان واحد».

لي زميل أقام مدة طويلة في إنكلترا لإكمال الدراسات العليا، وذات مرة تحدث عن مسألة تتعلق بوعي وقيمة الوقت لدى المسلمين. حيث قال: إن الطلاب المسلمين إذا ما أرادوا تنظيم نشاط أو فعالية هناك يصرون على كتابة ملاحظة بشأن التوقيت في المنشور الإعلاني، وهذه الملاحظة هي عبارة: «من فضلكم: إن الموعد حسب الموعد الغربي، وليس حسب موعد المسلمين!»، وعندما سألت زميلي عن المقصود بهذه العبارة، قال: إنها تعني: «إن الفعالية سوف تبدأ في الموعد المعلن تماماً، فإن تأخرت عن الموعد فاتتك المشاركة!».

وهنا أود أن أترك لكم تقدير مدى إسهام الغرب ودوره في بقائنا كأتباع دين يحاول أن يوفر لنا مفهوماً أو علماً للزمن من خلال مواقيت الصلوات الخمس، وأن نتخذ الغربيين الذين نظنهم أعداء قدوة لنا في مسألة الالتزام بالوقت.

هذا جزء يسير من الطرائف والمشاهدات التي تجري في علاقات المسلمين مع بعضهم فضلاً مع الغربين في البلدان الأوروبية التي يقيمون فيها؛ والتي لا تليق ولا تتوافق أبداً مع صفة الأمانة والإشعار بالثقة التي يستوجبها الدين الذي نؤمن به. وأود بالإضافة إلى ذلك أن أقدم مثالاً من تجاربي الشخصية التي حدثت معي في بلادنا.

جاء أحد مشايخنا وهو بروفيسور متقاعد في كلية الإلهيات إلى مدينة أورفة للاشتراك في مؤتمر جرى تنظيمه في المدينة أواخر شهر نيسان من عام ٢٠٠٦، وأخذ يتحدث أنه أثناء ذهابه إلى «جامع دركاه» لأداء صلاة الفجر صادف في طريقه مجموعة من النسوة متوسطات الأعمار يذهبن إلى الجامع تحت جنح الظلام بمفردهن، معتبراً أن ذهاب تلك النسوة إلى الجامع في تلك الساعة من الليل بمفردهن ودون أدنى شعور بالقلق والخوف ظاهرة حسنة، ودليلٌ على توفر الأمان في المدينة. فلما رأيت تقدير أستاذنا لهذه الظاهرة، وإعجابه الشديد بها، سألته: «ألا يجب أن تكون مثل هذه المظاهر أمراً طبيعياً وعادياً في مجتمع مسلم؟»، ثم تشعب حوارنا، وأخذ مجرى آخر.

ويمكننا إيراد أمثلة كثيرة من هذا القبيل. وفي المقابل يمكننا أيضاً تقديم أمثلة بقدر ما تريدون حول ظاهرة «الإسلاموفوبيا»، أي السلوك والموقف السلبي تجاه الإسلام والمسلمين لدى الغربيين، والأحكام المسبقة التي يحملونها بحقهم. إلا أن أيّاً من هذه الأمثلة وغيرها المذكورة بشأن الإسلام والأمانة- انعدام الأمانة سواء تلك التي لصالح المسلمين أو ضدهم لا تبرر حال الإسلام/ العالم الإسلامي اليوم ولا تجعله محقاً، وتشير هذه الأمثلة إلى أن المسلمين قد أصبحوا بعيدين للغاية عن تمثيل الإسلام. وفي الواقع فإننا نجد خير تلخيص لحال المسلمين المزري اليوم ودورهم في خلق التصورات والمفاهيم السلبية ضد الإسلام مثل مقارنة ذكره بمصطلحات الاستشراق، والإرهاب، والرهبة، والخوف؛ وأفعالهم وتصرفاتهم وسلوكهم المتناقض مع الإسلام، نجده لدى المفكر الماركسي المحايد الذي ينتمي إلى ذلك الغرب الذي نوجه إليه أشد الانتقادات. وهو تيري إيغلتون Terry Eagleton، حيث يقول بشأن الإسلام:

«إن الإسلام - بمعنى الاستسلام أوالتسليم- يستوجب تكريس الإنسان نفسه وجعلها فداء لله الذي من مبادئه الأساسية الرحمة والشفقة وحماية الفقراء والمحتاجين... وإن معارضة العنف، والعدالة الاجتماعية من صميم

نظام العقيدة الإسلامية المحكم والمغلق أمام الجدليات اللاهوتية بشكل خاص... ففي الأساس هذا هو النظام العقدي الذي يثير الإعجاب، إلا أنه تحول في عصرنا هذا إلى مذهب أو عقيدة لراجمي المرأة بتعاون أغنياء النفط مع الحكام المستبدين الطغاة، وعقيدة للرجعيين القتلة على يد الملالي الفاشيين». (إيغلتون Eagleton، ٢٠٠٤، ١٨١).

وفي المحصلة أرى أنه ليس من الصواب كثرة لجوء المسلمين كردات فعل شخصية وجماعية نمطية إلى الإسلاموفوبيا والدفاع والتعريف بأنفسهم عن طريق مبدأ التضاد التي يلجؤون إليه كثيراً في تفسير أوضاعهم وأحوالهم. وبعبارة أخرى حسب مصطلح مفكري عصر ما بعد الحداثة إن تفسير مشكلاتنا وقضايانا الإشكالية وتطوير آلية دفاعية عن طريق مبدأ التضاد المزدوج مع الأسف غير ممكن، كما وأنه غير مقنع أيضاً. لذا فإن الرد على سؤال: «لم نحن بهذه الحال بدون أمان؟» ليس بشعارات من قبيل: «الموت للغرب، الموت لأمريكا؛ وحالتنا هي بسبب المكائد والمؤامرات الصهيونية وعملائهم في الداخل» والتي صارت عادة متبعة، وحالة نمطية لدى المسلمين. (أتاي، ٢٠١٢، ١٦- ١٨).

لا شك أن الغرب يسعى إلى إنشاء صورة نمطية، ويعمل على تنفيذ ما يتطلبه ذلك من أمور. ويُعد إيجاد ظاهرة أو مفهوم الإسلاموفوبيا إحدى هذه الأمور. إلا أن لنا كمسلمين معاصرين دوراً لا يمكن إنكاره في إنشاء هذه الصورة. وفي هذا السياق أود أن ألفت النظر إلى أنه من الواجب علينا طرح تساؤلات على أنفسنا، من قبيل: أي إله نؤمن به؟ وأي نبي نتبع؟ وأي نوع من المؤمنين نحن؟ لنعرف طبيعة الإله الذي نعتقد به، وهوية النبي الذي نسير على نهجه، وطبيعة هويتنا الإيمانية وتصنيفنا، ومن ثم القيام بكل ما يلزم في سبيل إنشاء وسط آمن تسوده الأمانة والثقة. وكما قال عصمت أوزَال: إذا كنا نعيش في بلد لا يلفت نظره «أكل الحقوق» بقدر ما يلفت أنظاره «الأكل باليد اليسرى» فإن المذنب الأساس هو نحن لا الغرب والغربيون؛ فينبغي أن ننظر إلى أنفسنا بدل اتهامهم. ويقول أيضاً: علينا تفقد الأجساد التي بين أسناننا (أوزل، ٢٠١٦، ٢٢٧- ٢٢٨). فيجب أن تثيرنا هذه الأجساد وتوقظنا من غفلتنا. (أوزل، ٢٠١٦، ١٦٧- ١٦٨).

النتيجة:

إن مقولة توماس هوبز: «الإنسان ذئب للإنسان» عبارة تلخص جيداً علاقات الإنسان بقدر تلخيصها العلاقات التي تقوم بين المجتمعات أيضاً. فالخلافات القائمة بين العالم المسيحي وبين العالم الإسلامي لا تزال مستمر منذ قرون طويلة. وقد عبر صموئيل هنتنغتون عن هذه الخلافات بعبارة مختصرة تمثلت في مصطلح «صراع أو صدام الحضارات». ومهما جرت محاولة إيجاد وتطوير مقولات أخرى في مواجهة هذه المقولة مثل: «تحالف الحضارات» و«التقارب بين الأديان» فإن المنافسة والصدام بين الحضارات أو بين الأديان يظل في الواقع مستمراً سواء بشكل خفي أو علني.

لقد ظهر الاختلاف بين هذين المجتمعين (المسيحي والإسلامي) اللذين يشكلان أكبر تكتل ديني في العالم بأشكال وأنماط مختلفة عبر التاريخ. إلا أن أكثر أشكال هذا الاختلاف خبثاً ومكراً وقسوة هي ظاهرة

«الإسلاموفوبيا» التي طغت على الساحة العالمية خلال ربع قرن مضى. وإن كانت الإسلاموفوبيا تعود إلى حالة الخوف النفسي التي يشكلها مجتمع همجي تجاه مجتمع آخر، إلا أنها في النهاية خلقت مشكلة معقدة بين المجتمعات. وإذا أردنا الدخول في مسألة تحديد المسؤول عن هذه الحالة نجد أن الأمان أو الثقة مفهوم قائم على أساس تبادلي، فهو يتطلب المسؤولية والتضحية ممن يشعر بالأمان وممن يمنح الأمان للطرف الآخر معاً.

إننا نتابع بحزن وقلق بالغين هيمنة حالة واسعة من انعدام الأمان والثقة على العالم الغربي تجاه الإسلام أو المسلمين خلال السنوات الأخيرة، وتجاوز هذه الحالة ظاهرة الخوف من المسلم المسماة «الإسلاموفوبيا» لتتجه نحو كراهية الإسلام والمسلمين.

نحن نعلم أن هذه الحالة تعود في الأساس إلى المنافسة والصراعات والصدامات والأحكام المسبقة والنوايا الخبيثة. وباختصار إلى الحسابات العلنية أو الخفية المستمرة منذ قرون طويلة. إلا أنه في قضية الثقة التي هي نتيجة لعلاقة متبادلة لا يمكن تجاهل واجبات مهمة تقع على عاتق المسلمين المكلفين أصلاً بإشعار مخاطبيهم بالثقة والأمان، وأن هناك ضرورة للتحقيق في مدى مسؤولية المسلمين عن هذه الحالة من انعدام الأمان والثقة وإجراء نقد ذاتي حقيقي.

إن تجاوز هذه الحالة يحتاج أمرين أساسين يتعلقان بالطرفين:

أ) يحتاج إلى تحقيق ومراجعة من شأنها تخليص أصحاب القرار في المجتمعات الغربية ووسائل الإعلام ومؤسسات المجتمع المدني بكل أطيافها وطبقاتها من الأحكام المسبقة.

ب) تحتاج المجتمعات الإسلامية إلى إجراء تحقيق ومراجعة جدية للتوقف على مدى ارتباطها بمعتقداتها ومدى تنفيذها للواجبات الوظائف التي تفرضها عليهم هذه المعتقدات، ثم تطوير وعي من شأنه المساهمة في حل مشكلاتهم وقضاياهم العالقة ضمن الحدود القانونية، ودون الابتعاد عن القيم الإنسانية العالمية.

المراجع العربية:

- أمين، سمير (١٩٩٣)، المركزية الأوروبية، ترجمه للتركية: محمد سَرت، إسطنبول، منشورات آيرنتي.
- أتاي، رفعت (٢٠١٢)، الفلسفة الدينية لدى أرنست ترلتش Ernst Troeltsch، منشورات ياين أفي، أنقرة.
- البخاري، الإيمان، ٤، ٥ (١٠، ١١)؛ الترمذي، الإيمان، ١٢ (٢٦٢٩).
- تشبي، مراد سعد الله (٢٠١٥)، تأسيس خطاب الإسلاموفوبيا في منشورات الاستفتاء على رفض المنارات في سويسرا، بيليغ، العدد: ٧٣، ص، ٩٩- ١٤٠.
- دَيرمنجي، غمزة، (٢٠١٠)، حول ظاهرة الإسلاموفوبيا في أوروبا، تقرير Bilgesam.
- إيغلتون، تيري (٢٠٠٤)، ما بعد النظرية، ترجمه للتركية: أويغور أباجي، منشورات ليتراتور، إسطنبول.
- ابن سعد، الطبقات الكبرى.
- كرمان محمد علي (٢٠١٦)، معجم علم الاجتماع الديني، مكتبة كاراهان، أضنة.
- لين، ناثان (٢٠١٥)، صناعة الإسلاموفوبيا، ترجمه للتركية: إبراهيم يلماز، منشورات DİB، أنقرة.
- أوزل، عصمت (٢٠١٦)، الأربعين، منشورات شوله، إسطنبول.
- سعيد، إدوارد (٢٠٠١)، الاستشراق، مفاهيم الشرق لدى الغرب، ترجمه للتركية: بَرنا أونلر، منشورات ماتيس، إسطنبول.
- والرشتاين Wallerstein، إيمانويل، ١ (٢٠٠٣)، "مفهوم/ نظرية النظام العالمي في مواجهة مفهوم الأنظمة العالمية: نقد"، النظام العالمي، دير، فرانك؛ ج جيلز، ب Der. Frank, G. Gills, B. منشورات إيمغه، أنقرة.